

Lunds universitet
Historiska institutionen
Ordförande: Klas-Göran Karlsson
14 december 2004
Blå rummet, 14.15 - 16.00

ÄN HAR YXAN MYCKET ATT GÖRA.

Nationalitetsfrågor i Finland 1918-1938

Föreställer denna skämtteckning

- 1) *en kapitalistisk klassfiende*
- 2) *en degenererad adelsman*
- 3) *en konspirerande jude*
- 4) *en besviknen svensk?*

Läs och häpna!

Ainur Elmgren

INNEHÅLL

INLEDNING.	03
FRÅGESTÄLLNING & MATERIAL.	04
Källor.	05
HISTORISK KONTEXT.	09
Inbördeskriget.	09
Den bräckliga demokratin.	10
Språkstriden.	12
Territoriella tvister.	13
SVERIGEBILDER.	15
"Kulturernas kamp" i kulturtidskrifterna.....	15
<i>Svenskhet och finskhet som språkstrid och rasfråga</i>	
Klasskamp och klubbekrig.	22
<i>Skämtteckningar i socialdemokratiska Kurikka</i>	
Brödrafolk och moderland.	26
<i>Stamarbete kontra rojalism i Suomen Heimo, Garm etc.</i>	
DISKUSSION.	32
KÄLLOR.	35

Bild 3. Tyskland och Sverige metar Abborre. Kurikka nr 6, 1918 (omslagsbild)
[Åland = fi. Ahvenanmaa, "abborrland"]

INLEDNING.

Nationen Finland är en motsägelsefull och evigt hotad konstruktion. Den bygger på en föreställning om återkommande inre och yttre hot mot den ideala (men ouppnåeliga) gemenskapen. I forskning om nationalism och identitet i Finland har fokus hittills legat på relationen till Ryssland-Sovjetunionen, den inrikes språkstriden mellan finsk- och svensktalande intressegrupper samt konflikterna mellan samhällsklasser före och efter inbördeskriget. Jag närmar mig problematiken utifrån ett nytt, hittills oexploaterat perspektiv - hur avspeglar attityder gentemot Sverige och avbildningar av det stereotypa "svenska" den finländska nationella identitetens utveckling?

Föreliggande text är en preliminär genomgång av materialet som kommer att utgöra stommen till avhandlingen. Det är alltså i första hand en empirisk text, även om mina teoretiska utgångspunkter självfallet påverkar analysen även på denna ytliga nivå. Jag har skrapat lite på toppen av isberget under ett par veckor i Helsingfors och Tammerfors, och kan med säkerhet säga att det döljer sig en jätte under ytan. Urvalet inskränker sig på tidskriftsartiklar och ett litet urval opublicerade brev och handskrifter från tidsperioden 1918-1938, det vill säga tjugo år efter Finlands självständighetsförklaring och Finlands inbördeskrig. Dessa två händelserika decennier präglades av ett elektrifierande kulturliv och en samhällelig oro som inbördeskrigets fador inte hade lyckats kuva. Min tes är att en mängd av frågor och problem som ger dagens nations- och identitetsdiskurs i Finland sin särprägel har sitt ursprung i denna vitala men instabila period. Avhandlingen kommer också att fokusera på den här perioden.

Nationalstaten Finland, som skapas i en process av konflikter mellan olika intressegrupper inom och utom dess tilltänkta gränser, är beroende av en föreställning om konsensus. Avvikande åsikter och konflikter projiceras på *de andra* utanför nationens föreställda gränser. *Gränsdragning* är ett nyckelord i detta sammanhang. Den nyblivna statens geografiska gränser var inte alls självklara och blev ifrågasatta dels under Ålandskrisen, dels i frågan om Östkarelen. Man försökte även dra kulturella och till och med biologiska gränser som skulle definiera och legitimera ett visst Finland. Detta försatte många grupper i en problematisk position, och dessa var i sin tur tvungna att deklarerera sin "finskhet" för att kunna övertyga meningsmotståndarna om deras legitimitet.

Föreställningen om nationen är intimt sammankopplad med en evinnerlig kamp mot föreställda fiender som hotar dess existens genom att ifrågasätta dess föreställda gränser. Finland är ett intressant exempel i detta sammanhang, eftersom inbördeskriget och språkstriden på påtagliga sätt hade bringat upp i dagen att samhället bestod av en mångfald olika grupper med motsatta intressen. Ändå drevs föreställningarna om en homogen finsk nation igenom under 1920- och 30-talet. Sveriges roll i det hela blev att tjäna som motbild. Jag återkommer framöver till vilka element denna motbild bestod av och vilka syften den tjänade i olika sammanhang. I denna text kan inga slutgiltiga slutsatser presenteras, men jag avslutar med en liten diskussion om analysen och dess möjligheter.

FRÅGESTÄLLNING & MATERIAL.

I denna text kommer jag att presentera en kort historisk bakgrund, en genomgång av själva materialet samt några ansatser till analys. Det går inte att bortse från det faktum att den historiska bakgrunden får stor betydelse för en forskare som skriver för en svensk publik om ett utländskt ämne, så som jag åtminstone i nuläget gör. Självfallet måste ens arbete alltid sättas in i sin historiska kontext för att möjliggöra intersubjektivt prövbarhet. Men många av de händelser som en finländsk publik automatiskt kan referera till har en rikssvensk publik måhända bara en vag kännedom om. Min fråga till de lyhörda läsarna lyder alltså: Hur lite av historisk bakgrund är lagom och hur mycket är för mycket? Hur fungerar balansen mellan bakgrund och undersökning i denna text?

Vad materialet anbelangar, söker jag efter mer än enbart artiklar där nyckelorden "Sverige" eller "svensk" och alla dess derivationer förekommer. Min erfarenhet från tidigare forskning inom området är nämligen att "sverige bilden" är kopplad till många andra fenomen. I min magisteruppsats *Den allrakäraste fienden* fann jag en mängd exempel på hur artiklar som skenbart handlade om Sverige egentligen sade mycket mer om författarens och dennes presumtiva publiks syften, förhoppningar och rädslor i en finländsk kontext.¹ Här presenteras endast en bråkdel av det material från tidsperioden 1918-1938 som jag planerar att använda som stomme för avhandlingen. Förutom de tidskrifter som jag gått igenom för denna uppsats kommer jag att analysera tidningsartiklar, litteratur (både fakta och fiktion) och radiotal. Jag är också intresserad av brevsamlingar och privatpersoners arkiv, eftersom besöket på Urho Kekkonens arkiv avslöjade att det fanns mycket intressant att hämta där. Huvudsakligen är det dock publicerat material som jag avser att koncentrera mig på.

Urvalskriterierna är enkla. Jag intresserar mig för allt som berör relationen till Sverige och *nationalitetsfrågan*. Sistnämnda term är en översättning av det finska *kansallisuuskysymys*, som har använts under hela 1900-talet för att beteckna problem som rör nationalitet. I 1920- och 30-talets kontext används termen främst om språkstriden och den "nationalisering" av de stridande parterna som den ledde till.² Representativiteten är ett sekundärt problem. Extrema och avvikande åsikter intresserar mig lika mycket som det så kallade "mainstream". Problemet med att operera med begrepp som "extrem" och "mainstream" är att det lätt blir ett syfte i sig att bena ut vilka åsikter som bör räknas till det ena eller det andra. Efterklosheten sätter sig lätt som domare över det förflutnas idéer och avgör vilka som var förutbestämda att leva vidare och vilka som förtjänade att glömmas bort. Om det är något som har slagit mig i den finländska historien är det att den offentliga diskursens ramar sätts av fler än bara en hegemonisk grupp. Berättelser om nationen som politiker och uppfostrare har övergivit lever vidare inom andra samhällsskikt, där de i sin tur tränger undan andra alternativa berättelser. Ett enkelt maktperspektiv som balanserar ett demagogiskt toppskikt mot en mottagande eller avvisande massa räcker inte till för att analysera samspelet mellan dessa berättelser.

I analysen använder jag mig följaktligen av några begrepp som sedda ur sin begreppshistoriska kontext kan te sig motstridiga. *Berättelse* som begrepp är intressant för mig, eftersom den tydliggör de narrativa strukturer som skildringarna av det förflutna antar. *Berättelse*, så som jag använder mig av ordet, sammanfattar de olika uttrycksformerna för

---

¹ Ainur Elmgren: *Den allrakäraste fienden*. Opublicerad D-uppsats, Historiska institutionen, Lunds universitet 2002

² T. ex. i: *Heräi Suomi - suomalaisuusliikkeen historia*. Red. Päiviö Tommila, Kuopio 1989; R. A. Wrede, *I vår nationalitetsfråga - uttalanden av professor R. Hermanson belysta av nuvarande förhållanden*. Svenska Folkpartiet, Helsingfors 1933

nationen Finlands historia som kommer till uttryck i källorna. Dessa berättelser formuleras inom ramarna av något som jag i brist på bättre term föredrar att kalla (nations) *diskurs* – det som är möjligt att säga om ett visst ämne inom en viss grupp. För att helgardera mig är det kanske lämpligt att påminna om att dessa ramar fungerar mer som riktlinjer än som absoluta lagar. Jag är medveten om att berättelse och diskurs är begrepp som belastas av stora och svårhanterliga teoribyggen, och att de kan ses stå i kontrast mot varandra i och med att diskursanalysen lagt beslag på maktperspektivet. Det som sammanbinder mina tolkningar av begreppen är min fokusering på det nationella projektet kontra nationella identiteter, som formades av olika grupper med olika maktintressen inom staten Finland under dess första självständiga decennier.

Slutligen några kommentarer till översättningarna: När man översätter ett ursprungligen tvåspråkigt material till ett av språken, blir man tvungen att anpassa terminologin någorlunda konsekvent, vilket inte alltid är möjligt. Till exempel spelar ordet "sivistys" en stor roll i de finskspråkiga texterna och kan i sina olika böjningsformer och sammanfattningar översättas med antingen "bildning", "kultur", "civilisation", "kultivering" eller till och med "hyfs". Finskans talrika termer för nationalism eller patriotism låter sig heller inte alltid återges korrekt, men jag har försökt att återge nyansskillnaderna så gott det går med risken att svenskan känns lite egendomlig. Alla finskspråkiga citat är översatta av mig, och eventuella underliga formuleringar beror på en alltför stor trofasthet mot förlagornas originella och mustiga talesätt. De svenskspråkiga källorna är självfallet i original och låter därför ålderdomligare än översättningarna. För att inte störa läsaren föredrog jag att inte markera återkommande avvikande stavning i citaten, exempelvis Sverge [sic!] pro Sverige.

Källor.

Under en tvåveckorsperiod i Helsingfors, Lahtis och Tammerfors skummade jag igenom "toppen på isberget" med syfte att få en överblick över ett materialfält som jag inte hade undersökt tidigare: 1920- och 1930-talets tidskrifter i Finland. Urvalskriterierna grundade sig på två olika principer: å ena sidan ville jag koncentrera mig på de tidskrifter som hade störst upplaga och spridning på sin tid, å andra sidan ville jag få med så många olika opinionsbildare som möjligt för att inte få en alltför ensidig bild. Tyngdpunkten ligger på kultur- och debattidskrifter, men jag fick med även några exempel på skämttidningar och mer populära och underhållande veckotidningar som *Suomen Kuvalehti* och *Hakkapeliitta*.

För ett litet land med några få miljoner invånare var Finland en mycket livlig marknad för olika typer av publikationer och press i början av 1900-talet. I början av 1920-talet utkom 250 finskspråkiga och 100 svenskspråkiga tidskrifter i landet.³ Den tidigt höga läskunnigheten och fungerande infrastrukturer för distribuering var naturligtvis en viktig faktor, men även intresset för föreningsliv och folkliga organisationer spelade en avgörande roll. Olika fonder och föreningar låg bakom mängden av tidningar och tidskrifter. *Hakkapeliitta*, de borgerliga skyddskårernas tidning, är ett typiskt exempel på en publikation som spreds även till andra än hängivna kårmedlemmar på grund av sitt informativa och underhållande innehåll. Kulturtidskrifter föddes, dog och återuppstod i rask takt, men den grupp som hade störst problem med publikationsverksamheten var socialisterna till vänster om socialdemokraterna. De såkallade "kommunistlagarna" som drevs igenom 1930 med

---

³ Jarkko S. Tuusvuori: *Kulttuurilehtien kronikka. VIII 20-luku: Ilmaa ja tunkkaa*.
<http://www.kultti.net/tutkimukset/kronikka/kronikka.html>

socialdemokraternas tysta välsignelse tystade effektivt flera radikala tidningar.⁴ Kommunisterna tvingades gå under jorden och även tillåtna socialistorganisationers press kontrollerades.

Förutom tidskrifter ingår det även några smakprov på privata brev i materialurvalet ur Urho Kekkonens arkiv i Niinikoski, Orimattila. 1970 grundade Finlands dåvarande president Kekkonen "Republikens Presidents Arkivstiftelse", vars syfte var att upprätthålla hans arkiv för att främja historisk forskning. Förutom material som har att göra med Urho Kekkonens livsverk mottar arkivet också Kekkonens vänners och arbetskamraters privata samlingar samt enstaka relevanta dokument. Arkivet är beläget i en bondgård som Kekkonen köpte under sin tid som president med avsikten att tillbringa ålderns höst där. Samlingarna omfattar 350 hyllmeter dokument, fotografialbum, filmer och ljudband.

Kulturtidskrifter:

Valvoja, Valvoja-Aika. De två ledande rivalerna bland de finskspråkiga kulturtidskrifterna gick ihop 1923-44 – den 42-åriga *Valvoja* och 15-åriga *Aika*. Den akademisk-intellektuella debattidskriftens chefredaktör var Edwin Linkomies till 1931. Tonen pendlade från extremt finsksinnad till försonligt liberal.

Finsk Tidskrift. Den äldsta ännu existerande kulturtidskriften i Norden erbjöd på 1920- och 30-talet ett brett urval av artiklar om aktuella ämnen, allt från recensioner och noveller till politiska kommentarer och samhällskritik. Profilen var konservativ och svensksinnad.

Vecktidningar:

Suomen Kuvalehti. Från förlaget Otava kom en veckotidning vars omvälvande färggranna yttre och trycktekniskt moderna layout tvingade resten av pressen att allvarligt överväga nya val angående formgivning och teknik. *SK* uppnådde redan på 20-talet en upplaga på 50 000 exemplar. Tonvikten var på underhållning och korta informativa artiklar till en bred publik. Nyhetsartiklar skrevs ofta av anonyma medarbetare, även om gränsen mellan nyhet och opinion var flytande, men det förekom också att berömdheter som nobelpristagaren Frans Emil Sillanpää publicerade kåserier eller noveller.

Aktivisttidningar:

Hakkapeliitta. De borgerliga skyddskårernas patriotiska språkrör utkom 1919-44. Upplagan växte snabbt och målgruppen breddades. *Hakkapeliitta* lyckades att å ena sidan tillägna sig en lagom portion allmänskulturellt och samhälleligt intressant material till sin mer eller mindre tydligt definierade publik. Å andra sidan förmådde den att inympa "skyddskåristiska" normer och värderingar i den finländska offentlighetens mainstream. Genom att fokusera på soldatlivets glorifiering och uppvigling av försvarsanda väckte den intresse för det militära hos gamla och unga läsare.

Suomen Heimo (språkrör för *Akateeminen Karjala-Seura* [Akademiska Karelen-Sällskapet], 1923-1944). Bland finsksinnade intellektuella och akademiker växte intresset för såkallat "stamarbete" – engagemang för "broderfolken" bortom Finlands gränser. AKS blev till ett

---

⁴ Tuusvuori: *Liekki* i Helsingfors, *Revontulet* i Uleåborg och *Punainen Kalenteri* hade alla en kort livstid från början på 1920-talet till 1930. Den mest Sovjetvänliga, underhållande och rikt illustrerade *Itä ja Länsi* lades också ner 1930.

politiskt kampförbund för denna sak. Flera av dess medlemmar nådde betydande poster i politik, kultur- och näringsliv även efter dess nedläggning i samband med Finlands fredsfördrag med Sovjetunionen 1944. På sätt och vis fungerade AKS som en herrklubb som främjade medlemmarnas engagemang i samhällsfrågor och politik, som de kunde dra nytta av även efter att AKS specifika politiska mål blivit föråldrade.

Ylioppilaslehti (språkrör för de finskspråkiga studentkårerna, finsk-nationalistisk). Många av AKS inflytelserika medlemmar kom till *Suomen Heimo* via *Ylioppilaslehti*. Tidningen tillhör en av de mest långlivade i Finland och har föga överraskande en helt annan profil i dag.

Skämttidningar:

Kurikka. Denna Helsingforsbaserade socialdemokratiska skämttidning får ensam representera vänsterpressen i detta urval – en brist som jag kommer att rätta till framöver. Symptomatiskt nog grundades den av socialisten Matti Kurikka som strax därpå utvandrade till Amerika. Tidningen överlevde dock inbördeskrig, censurhot och högervridningar från 1904 till 1954.

Garm. 1923-53 utkom den svenskspråkiga skämttidningen *Garm* med fokus på kulturlivet i huvudstadsområdet. Bland berömda medarbetare kan nämnas Bertel Gripenberg, Jarl Hemmer, Hjalmar Procopé, Runar Schildt och Tove Jansson. Före krigen hann *Garm* skaffa sig en alldeles egen linje, som lika väl kunde sympatisera med lapporörelsen som häckla finsknationalistisk övermod eller avvisa Sveriges stöd.

Ständigt återkommande antisemitiska skämtteckningar på 1920-talet är en svart fläck på både Kurikkas och Garms renommé, men inte särskilt överraskande med tanke på motsvarande fenomen i Sverige och resten av Europa under samma tid.⁵

*Urho Kekkonens arkiv (brev och opublicerade handskrifter i uroal)*⁶

Urho Kaleva Kekkonen spelade en viktig roll som samhällelig och politisk aktör under 1920- och 1930-talet, långt före hans tid som Finlands mest ryktbara (eller beryktade) president. Född 1900 och uppvuxen under enkla förhållanden i Kajanaland, nordöstra Finland, blev han tidigt politiskt engagerad via studentlivet i Helsingfors men även via sina erfarenheter i fält på den vita sidan i inbördeskriget. I samband med studier i juridik arbetade han som förhørsledare för *Etsivä Keskuspoliisi* (Detektiva Centralpolisen⁷) 1921-27. Kekkonen var medlem i AKS och chefredaktör för *Suomen Heimo* 1927-28 och *Ylioppilaslehti* 1927-28. Efter Mäntsäläupproret gick han ur AKS, eftersom han ansåg att språkstriden hade förlorats ur sikte. Som *Suomen urheiluliittos* (Finlands sportförbund) förste ordförande 1932 (föreningen hade bildats som direkt resultat av språkstriderna inom tidigare sportföreningar) och ordförande för *Suomalaisuuden Liitto* (Finskhetens förbund) 1930-32 kunde han fortsätta driva sina ideal. 1933 gick han med i *agrarförbundet* (Maalaisliitto), varpå hans partipolitiska karriär fick sin början. Den skulle komma att föra honom till poster som justitieminister 1936 och 1944, statsminister 1950 och slutligen Finlands långvarigaste president 1956-1981. Tack vare hans senare karriär har en stor del av hans kvarlåtenskap bevarats och ger en inblick i en ung aktiv finshetsivrars vardagliga ideologiuttryck. Hans vänners uppmuntran och intresse

---

⁵ Lars M. Andersson: *En jude är en jude är en jude... Representationer av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900-1930*. Lund 2000

⁶ <http://www.kolumbus.fi/ukk-arkisto/>

⁷ Grundad 1919, med smeknamnet "ohrana" efter tsarens hemliga polis.

visar till vilken grad denna nationella medvetenhet genomsyrade vissa kretsar i det finska samhället och hur det blev en del av vardagskulturen i form av interna skämt och privata diskussioner. Den här typen av privat politisk kultur är svårfångad men mycket intressant när det gäller frågor om representativitet. Kekkonens kvarlåtenskap ger inblick i nationalitetsfrågans betydelse för en ung medlem av den samhälleliga eliten – han var inte född till en elitposition, men hans engagemang i rätt föreningar och aktiviteter ledde honom till en maktposition i samhället.

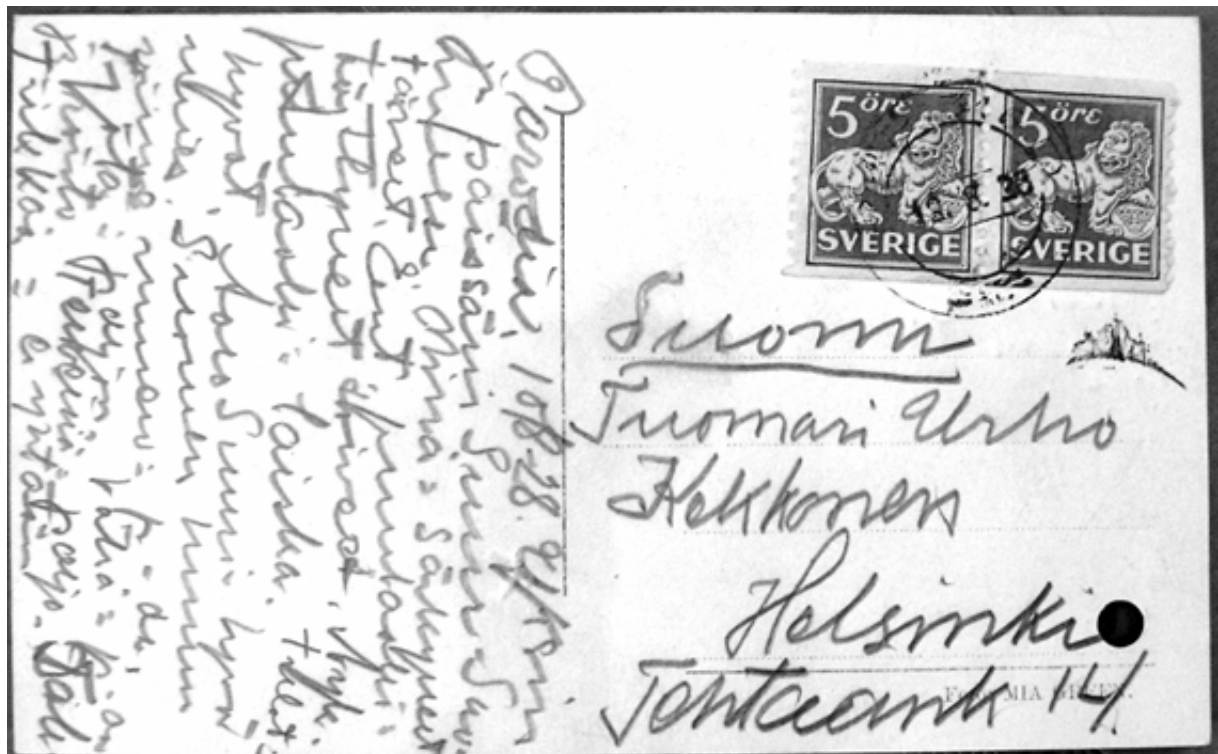

Bild 1. Vykort från Kaarlo Hillilä till domare Urho Kekkonen från Sverige, adresserat till "Suomi", inte "Finland". Avsändaren sänder sina hälsningar "ensam och full i Stor-Finland", det vill säga Haparanda. 1938.8.13

HISTORISK KONTEXT.

Inbördeskriget.

Omedelbart efter självständighetsförklaringen 6.12.1917 utbröt Finlands inbördeskrig, som varade från slutet av januari till de sista dagarna i maj 1918.⁸ Efter chocken saknades både från segrarnas och förlorarnas sida vilja och behov att reda ut *wie es eigentlich gewesen*. Behoven riktade sig istället mot mytbildning av den egna sidans hjälteroll och projicering av lidandets skuld på motståndarparten.⁹ 70 000 rödgardister dömdes skyldiga till statsbrott, 28 000 dog vid fronten och i fångläger. Arbetarrörelsen delades. De röda som hade flytt till Ryssland grundade redan i augusti 1918 Finlands kommunistiska parti (SKP), vars verksamhet förbjöds i Finland. Socialdemokraterna (SDP) lyckades ta sig in i den parlamentariska verksamheten och fick i riksdagsvalen 1919 åttio platser av tvåhundra - ett resultat som visade att anklagelserna om landsförräderi som riktades mot socialisterna inte övertygade alla medborgare. År 1920 grundade vänstersocialisterna Finlands socialistiska arbetareparti, ett mer radikalt alternativ till socialdemokraterna, som förbjöds redan 1924.¹⁰

Inbördeskriget, som med all rätt har betecknats som ett *nationellt* trauma, skapade en djup förtroendekris inom alla Finlands befolkningsskikt. För de intellektuella patrioterna hade idealbilden av "folket" spruckit för alltid.¹¹ Bland de besegrade socialisterna var både besvikelsen över nederlaget och rädslan för ytterligare repressioner stark. Inblandningen av utländska styrkor på båda sidor var under dessa omständigheter ett problem som måste motiveras eller förtigas med hjälp av nationella argument. Det är inte förvånande att man genom att fokusera på utlänningarnas föregivna illdåd försökte att hela nationen och återställa den föreställda gemenskapen. De ryska soldaterna som redan långt före självständigheten hade befunnit sig i Finland fick bära hundhuvudet för den "röda terrorn", medan vänstern hävdade att de tyska och svenska frivilliga på den vita sidan var ett tecken på de borgerligas beredskap att använda sig av utländska trupper mot sitt eget folk. Finskhetsivrarna i sin tur reagerade kraftigt på Sveriges beslut att skicka trupper till Åland under inbördeskriget och använde denna händelse som ett bevis på Sveriges själviska intentioner, trots att den frivilliga *Svenska brigaden* hade bistått de vita och lidit stora förluster under det avgörande slaget om Tammerfors.

Ett annat sätt att hantera tragedin var att tolka det som ett nödvändigt led i självständighetsprocessen. Beteckningen "frihetskriget" gav traumat nationell betydelse för de borgerliga intellektuella som försökte hantera kriget i efterhand. Historieprofessorn Kustavi Grotenfeldt skrev i *Valvoja* 1918: "Finlands självständighet har nu fått sitt första elddop i de strider som hotande tornade upp sig [...] Detta har varit nödvändigt, ty en nådegåva är ett folk ej till lycka, och vi ser i detta hur sanna framsteg endast mognar genom

---

⁸ En bra genomgång av den komplicerade historia som ledde fram till inbördeskriget, skraddarsydd för svenska läsare, finns i inledningen till Heikki Ylikangas *Vägen till Tammerfors*, Atlantis, Stockholm 1995 (13-22)

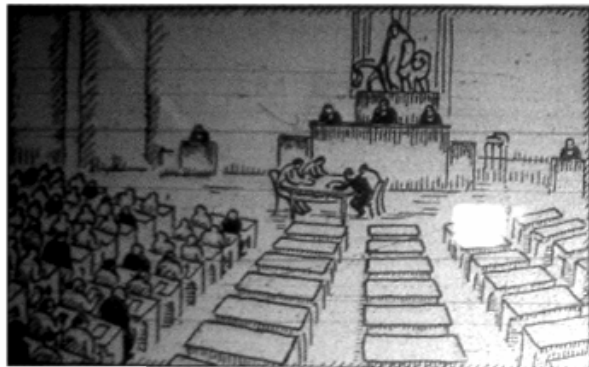
⁹ Marko Tikka: *Kenttöikeudet - Välttömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. Bibliotheca Historica 90. Helsingfors 2004 (13)

¹⁰ "Valtiolle vaaralliset - Poliittiset naisvangit Suomessa 1919-1944". Utställning, Kansan arkisto (Folkets arkiv) 2002-2003 <http://www.kansanarkisto.fi/polna.htm>

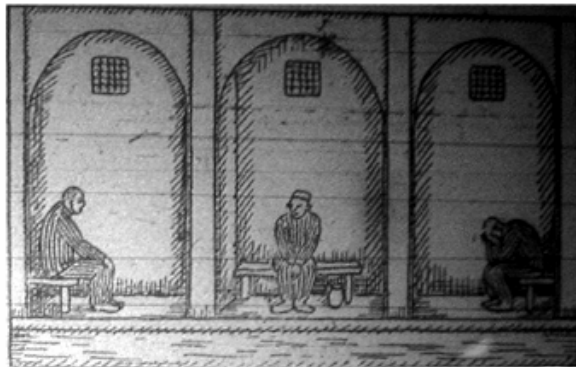
¹¹ R. F. v. Willebrand: "Vid årsskiftet." *FT*, januari 1919 (4)

prövningar.”¹² Segrarna hade tolkningsföreträdare – vänstern fick nöja sig med inofficiella minnesmärken och skämtteckningar i *Kurikka* som dröp av svart humor och bitterhet.¹³

”Det befriade Finlands första riksdag,
som sammanträdde som bekant på två ställen:

De borgerliga i Heimola¹⁴

och socialisterna på tukthus.”

Bild 2. *Kurikka* nr 6 1918

Den bräckliga demokratin.

Utbredd skepticism efter inbördeskriget gentemot representativ demokrati spred sig bland intellektuella som läst sin Spengler och föreställde sig befolkningen som en driftsstyrd massa, samt bland konservativa politiker och akademiker som ansåg att räddningen bestod i en gammal och beprövad statsform. Många av dem önskade sig en stark elit som styrde folket enligt patriarkala principer, eller till och med en kung enligt beprövad västeuropeisk modell.

Till och med i vårt moderland, Sverige, Europas äldsta monarki, med urgamla anor i fråga om lagbunden självstyrelse, synas ju i detta nu de beprövade institutionerna svikta inför nyväckta anspråk, och fullständigt ovissa banor stå i beredskap för folkviljans utöfvande. Så mycket mindre kan vår 1905-1906 utan verkligt behof och utan all förberedelse genomförda representationsreform ha anspråk på orubblighet. Att för nationens gagn bättre afpassade system äro tänkbara, ligger för öppen dag [...]”¹⁵

Rösträttsreformen från 1906 stod dock fast, och Tysklands förlust i första världskriget ger den slutgiltiga dödsstöten åt kröningsplanerna (prins Friedrich Karl av Hessen var tilltänkt till tronen men avstod när Tyskland kapitulerade våren 1918).¹⁶ Under 1920-talet började de besegrade socialisterna så småningom bli mer och mer synliga i samhället. Socialdemokraterna nådda framgångar i partipolitiken och socialistiska organisationer var drivande bakom strejker och sociala protester. Detta provocerade skyddskårerna och det agg alla parter burit sedan inbördeskriget hotade att trissas upp igen.

¹² Kustavi Grotenfeldt, ”Mietteidä kapinan kukistuttua.” (Funderingar efter upprorets kväsande.) *Valvoja* nr 2 1918 (182)

¹³ Om minneskulturen efter 1918 bl.a. i: Ulla-Maija Peltonen: *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Helsingfors 2003

¹⁴ Riksdagens lokal fram till 1931.

¹⁵ R. F. v. Willebrand: ”Inför årsskiftet”. *Finsk Tidskrift* 01/1919 (21-22) 1906 var året då Finland fick allmän rösträtt.

¹⁶ Vesa Vares: *Kuninkaan tekijät*. Helsingfors 1998

1921 utbröt ett upprorsförsök i Salla, finska Lappland, ledd av skogsarbetare med rödgardisten Jahvetti Moilanen i spetsen. Moilanen hade tillsammans med en grupp röda officerare tagit sig över finsk-sovjetiska gränsen och försett de lokala arbetarna på Kemi Oy:s skogsbruk med vapen. Det var inte fråga om en sovjetisk invasion, men vapnen var Moskvafinansierade och syftet var att provocera fram en revolution. Upproret var kortlivat och fick öknamnet *fläskrevolten* eftersom Moilanen hade hållit tal stående på en låda med fläskkonserver.¹⁷ Den bekräftade föreställningen hos vänsterns motståndare att kommunisterna inte skydde några medel i sin kamp mot den rådande samhällsordningen.

I april 1929 slet skyddskårsmedlemmar sönder kommunistungdomars röda tröjor i den österbottniska byn Lappo. Detta var startskottet till *lapporörelsen*, en högerradikal sammanslutning av skyddskårsmedlemmar och finsknationalistiska studenter med anknytning till Österbotten, vars syfte var att krossa extremvänstern. Regeringen fick kravet att totalt kväsa kommunismen. I väntan på lagliga beslut tog lapporörelsen saken i egna händer och slog sönder kommunisttidningen *Työn Äänis* tryckpressar i Vasa. De organiserade också såkallade skjutsningar (*muilutus*) av meningsmotståndare, som kidnappades, misshandlades och kördes iväg till någon avlägsen väggkant, i värsta fall till den sovjetiska gränsen. Reaktionerna lät inte vänta på sig. Till riksdagsvalen 1930 fick kommunisterna inte längre nominera kandidater. Till följd av detta hamnade socialdemokraterna i minoritet, och den nya riksdagen kunde klubba igenom "kommunistlagarna" som förhindrade extremvänsterns offentliga verksamhet. Lapporörelsens rykte svärtades av att även expresident K. J. Ståhlberg, som väckt misshag bland nationalisterna för sin försiktiga östpolitik, föll offer för en skjutsning.

Mäntsälä blev dock den nya högervågens slutliga stötesten. Oroligheterna började med en beväpnad demonstration mot en socialdemokratisk politikers tal i Mäntsälä, södra Finland. Lapporörelsens ledning uppmanade sina anhängare till en styrkedemonstration mot vänstern. Oroligheterna delade partier, skyddskårer och föreningar på högerkanten. Arméns ledning höll militären i ett fast och regeringstroget grepp, och man spärrade vägarna till Mäntsälä för att kväva upproret i sin linda. Ett fåtal av AKS mer hetlevrade studentmedlemmar lyckades dock att ta sig till orten. Det avgörande slaget mot de upproriska var presidentens radiotal, där de inblandade skyddskårssoldaterna uppmanades att återvända hem, och presidenten lovade att fotfolket inte skulle bestraffas.¹⁸ Några dagar senare gav ledarna upp, och lapporörelsen upplöstes.

De högerextrema, militaristiska element som satte igång upproret på vårvintern 1932 hade förväntat sig ett brett stöd från befolkningen och samhällets toppskikt. Finland styrdes av en borgerlig koalition, och president P. E. Svinhufvud, den gamle självständighetskämpen, var extremisternas favoritkandidat i valet 1930-31. Upprorets ledning trodde att de hade tacksamma vänner bakom sig i revolten mot "marxisterna" (medräknat socialdemokraterna) och mot det parlamentariska systemet. De misstog sig grundligt.¹⁹

Efter *Mäntsäläupproret* tvingades de flesta högerpolitiker ta öppet ställning för det parlamentariska systemet. "Skit blir inte bättre av prat", kommenterade de moderata AKS-medlemmarna – det som hade hänt i Mäntsälä kunde inte bortförklaras.²⁰ Kommunismens

---

¹⁷ Matti Kosonen & Juha Pohjonen: *Isänmaan Portinvartijat*. Keuru 1994

Juha Pohjonen: "80 vuotta rajamme puolesta", *Rajamme vartijat* 1/1999, red. överstelöjtnant Pekka Korhola, Rajavartiolaitos, Kainuu

¹⁸ Eskelinen, Heikki: *Me tahdoimme suureksi Suomenmaan*. Helsingfors 2004 (311-312)

¹⁹ Eskelinen (301)

²⁰ Tauno Jalanti, brev till Urho Kekkonen 1931.3.20

svurna fiender hade gjort just det som de anklagade vänstern för att ha gjort i inbördeskriget – de hade försökt att störta den lagliga samhällsordningen med vapenmakt. Kanske verkade de baltiska grannländernas högervändning och oroligheterna i Tyskland avskräckande i detta sammanhang. Efter att ha varit *det osäkra landet* i svenska betraktares ögon, företog Finland försiktiga närmanden till sin västliga granne igen i form av försök till ett nordiskt försvarsförbund som dock gick om intet.²¹

Språkstriden.

Ett språk, ett sinne – J. V. Snellman.

Som ett resultat av nationalismens genomslag bland den kulturella eliten på 1800-talet utkristalliserades så småningom fram föreställningen om två skilda nationaliteter i samma land. När fennomanerna sökte det genuint finska, uteslöts det svenska språket och så småningom allt som kunde kopplas till "det svenska arvet". De största stridsfrågorna under 1920- och 30-talet berörde universitets- och föreningsvärldens språk och Finlands internationella orientering. Språkstriden handlade inte bara om den inrikespolitiska situationen. De som upprördes över det svenska språkets oproportionerligt viktiga roll i samhället pekade ofta på den motsatta situationen i Västerbotten, där det finska språket genom medveten politik från den svenska statens håll fick mindre och mindre betydelse.

Jag har många gånger fått frågor om hur det är möjligt att skilja attityder som berör den finskspråkiga minoriteten i Finland från attityder som berör Sverige och rikssvenskar. Mitt svar är att det inte är meningsfullt att försöka sålla bort diskussionen om Finlands interna situation som pågick under denna tid. Om man fokuserar för mycket på finlandssvenskarna och språkstriden tappar man också de tydliga kopplingarna till relationen med staten Sverige ur sikte, och det tror jag har lett till en viss blindhet i Finland angående frågor om "finskhet" kontra "svenskhet". Detta kan vara en anledning till att man inte finner så mycket tidigare forskning om relationen till Sverige, förutom politisk historia. Jag kan belysa detta med ett exempel. Historikern Marja Ylönen, som specialiserat sig på skämtteckningar, nämner två återkommande ämnen för dessa under skämttidningarnas 150-åriga historia i Finland: relationen till Ryssland och den inhemska språkstriden. Hennes tolkning av teckningarna är att båda ämnen har handlat om en kamp för det egna landets eller den egna kulturens värde mot en fiende som använt sig av styrkans och överlägsenhetens argument. Enligt Ylönen har detta kopplats i båda fall till en kritik av "finsk undergivenhet och svensk eller rysk själviskhet och hänsynslöshet".²² Ylönen förbiser helt den komplicerade relationen till Sverige som grannstat som fortfarande är ett viktigt tema i finländsk samhällsdebatt och populärkultur.²³ Sveriges existens var ju ett tungt skäl till varför svenskhetsivrarna upplevdes som "hänsynslösa" på 1920-talet. Hon intar också ett perspektiv där det "finska" representerar *oss* och det svenska/ryska representerar *dem*, genom att osynliggöra (finlands)svensk kritik av intoleranta finshetsivrare eller (finlands)svensk kritik av Sverige.²⁴

---

²¹ Olof Ruin: "Finlandsbilden i Sverige". *Det hotade landet och det skyddade*. Red. Tapani Suominen & Anders Björnsson. Stockholm 2002

²² Marja Ylönen: "Suomalainen haarukassa – Mitä pilapiirros kertoo Suomen historiasta?" *Tieteessä tapahtuu*, 2001/8

²³ Ainur Elmgren: "Den allrakäraste fienden". D-uppsats, Lunds universitet, 2002

²⁴ Finlandssvenska historiker har ofta – men inte alltid – lyckats producera forskning som emotsäger majoritetsperspektivet. De har dock allt som oftast fokuserat på en omvärdering av eller replik till den finsknationalistiska historieskrivningen. T. ex. Lauri Karvonen: "Likadan på ett annat sätt – Sverige som motpol och modell", *Historisk tidskrift för Finland* 4, 1992

Faktum kvarstår att man hittar mängder av källor från 1920- och 1930-talets Finland där det talas om "svenskar" men inte klargörs om det är "inhemska" eller rikssvenska svenskar som saken gäller. Jag kommer att återkomma till benämningarnas mångfald och problematik. För närvarande räcker det för min del med att konstatera att *svenskhets* beskrevs av flera av dåtidens debattörer som något som omfattade mer än blott det som rymdes inom svenska statens gränser. Därför är språkstriden något som också förtjänar att uppmärksammas inom ramen för min avhandling.

Frågan är hur mycket av den svensk- men även ryssfientliga propagandan som "gick hem" hos finländarna i gemen? Forskare som Sinikka Wunsch har hävdats att "nästan hela folket" under vinterkriget delade en fiendebild av Sovjetunionen som var resultatet av 1920 och 30-talets stadiga propagandaflöde.²⁵ Det tycks också som att "rysshaget" enligt Wunschs tolkning av Outi Karemaa och andra kunde vridas av och på vid behov: "Om egentligt uppväckande av rysshaget kan man egentligen bara tala om under åren 1918-23, då man öppet hetsade fram rasistiskt rysshaget på grund av inrikespolitiska skäl".²⁶ Hennes något överraskande jämförelse är att man i Finland gjorde starkt motstånd mot den sovjetiska invasionen, medan man i Baltikum "inte reste sig med vapen i hand för att göra motstånd mot invasionen" - inte heller i Polen, Tjeckoslovakien eller Österrike.²⁷ Därför kan man fråga sig, enligt Wunsch, om "rysshaget" hörde till de försvarsstrategier som hjälpte Finland i vinterkriget. Förutom det faktum att Wunsch gör grova generaliseringar om de centraleuropeiska staternas försvarsmöjligheter och motiv under andra världskriget, är det intressant att jämföra hennes slutsatser med de extrema sverigebilder som jag har funnit i mitt material. Man kan fråga sig vad den intensiva antisvenska propagandan hade kunnat leda till om Ålandsfrågan hade fått en annan lösning, eller huruvida den starkt negativa bilden av Sverige som fientligt inställd till Finland som ännu florerar i Finland härstammar i rakt nedstigande led från 1920-talets finskhetsivrare.

Territoriella tvister.

Det självständiga Finlands gränser var på intet vis självklara, varken för finländarna eller för deras grannar. Bland finländarna fanns det dels anhängare till *stamkrigs*-tanken, det vill säga att Finland borde skynda till de östliga och sydliga broderfolkens undsättning i kampen mot Ryssland/Sovjetunionen - dels förespråkare till unioner och förbund av olika slag, till exempel en nordisk försvarsunion eller en personalunion med Estland. Till minoriteterna hörde lokala separatister i Åland, som önskade tillhöra Sverige och utmanade den finländska statens auktoritet genom att vända sig till Nationernas Förbund i denna fråga. I det följande skall jag kort redogöra för de olika kriser som påverkade den inrikes debatten i Finland.

Östkarelen var en angelägen fråga för de finska aktivister som ville fortsätta "frihetskriget" på andra sidan sovjetiska gränsen. Redan 1918 iscensatte unga och ivriga jägarofficerare ett "stamkrig" i en expedition till Aunus på andra sidan gränsen, där de till sin förvåning bemöttes med fruktan och misstro av lokalbefolkningen. Till och med efter freden mellan Finland och Sovjetunionen i Tartu engagerade sig finländska element i ett upprorsförsök i Dvina-Karelen 1922. Den misslyckades, men drömmen om ett förenat Karelen levde kvar

²⁵ Sinikka Wunsch, "Lupa vihata - propaganda ja viholliskuvat mielipiteen muokkaajina konfliktitilanteissa" *Historiallinen Aikakauskirja*, 2/2003 (266)

²⁶ Wunsch (275) Referens: Outi Karemaa: *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä*. Helsingfors 1998; Matti Klinge: *Vihan veljistä valtiososialismiin*. Borgå 1972 (74, 111-112)

²⁷ Wunsch (276-277) (Det framgår inte vilken av invasionerna som dessa länder fick uppleva som Wunsch syftar på.)

tills Storfinlandstanken slutgiltigt krossades i nederlaget 1944. Det var dock inte bara vita nationalister som eldades av den nationalromantiska propagandan om stamkrig och broderfolk. Det röda Finlands ledare som flydde till sovjetiska Karelen 1918 fick tillfälle att erövra Finland åter på karelsk mark.²⁸ Karelarna sågs visserligen som broderfolk, men som förryskade sådana, som västfinsk ledning kunde höja till dess ursprungliga nivå. Edvard Gylling, som ledde Karelska autonoma republiken 1923-1933, stödde finskspråkigt kulturliv och lokal självförvaltning till den grad att han i samband med det hårdnande klimatet under Stalins 30-tal anklagades för "nationalistisk chauvinism" och avrättades 1938.²⁹

Det var svårt att driva igenom krav gentemot Sovjetunionen – än svårare tycktes det ha varit att göra detsamma angående Sveriges minoritetspolitik i *Västerbotten*. Frågan om de västerbottniska finnarnas språkliga och kulturella situation användes som en spegelbild till finlandssvenskarnas situation i Finland. Ivern att åtgärda detta problem sträckte sig dock inte längre än till polemiska artiklar i den finsksinnade pressen. Eftersom det rörde sig om en folkgrupp utan större politiskt eller kulturellt inflytande, fick frågan aldrig mer än propagandistisk betydelse.

Rötterna till *Ålandsfrågan* sattes redan i *Konventionen om demilitarisering av Ålandsöarna* från 1856.³⁰ Ålands strategiska läge utanför Stockholms skärgård gjorde demilitariseringen till en hjärtefråga för Sveriges försvarspolitik under det konfliktfyllda århundrade som följde. Sveriges intressen i Åland störde det självständiga Finlands försvarspolitiska situation. Redan i inbördeskrigets virrvarr protesterade den vita sidan när Sverige sände militära styrkor till Åland, där det befann sig ryska soldater till följd av Rysslands upprustning under första världskriget. Överbefälhavare C. G. E. Mannerheim kommenterade detta senare med viss bitterhet i sina memoarer i *Suomen Kuvalehti*.³¹ Bland annat skall svenska myndigheter ha förhindrat ett skepp lastat med finlandsvilliga samt utrustning från att lämna Stockholms skärgård, telegram ha gjorts oläsliga och ambassadören ha satts under press av kungen att låta den svenska flottan evakuera de vita trupperna som också hade landstigit på ön och fört eldstrider mot ryssarna. Under våren 1918 landsteg svenska trupper på Åland och stannade där i nästan två och en halv månad. Till detta hänvisas ofta i senare tiders debatter när man velat förklara skepsis mot svenska avsikter från finskt håll.

---

²⁸ Markku Kangaspuro: "Pääkirjoitus - Mielikuvien Karjala" *Idäntutkimus* 2/2003 (1)

²⁹ Markku Kangaspuro: *Neuvosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta. Nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä 1920 –1939*. Helsingfors 2000 (passim.)

³⁰ En svenskspråkig översättning kan läsas på Ålands kulturstiftelses webbplats:
<http://www.kultur.aland.fi/kulturstiftelsen/traktater/svenska/1856sv.htm>

³¹ C. G. E. Mannerheim: "Marsalkan muistelmat – Mannerheim puhuu totuuksia vuodelta 1918" Faksimil i *Suomen Kuvalehti*: Mannerheim 5. Helsingfors 2002

SVERIGEBILDER.

”Kulturernas kamp” i kulturtidskrifterna.

Nationens, kulturens och rasens överlevnad i en salig röra av klassisk kultursyn och biologism.

Både finsk- och svensktalande konservativa kulturskribenter i *Valvoja(-Aika)* och *Finsk Tidskrift* hade vissa gemensamma grunddrag i sina världsbilder. Generaliserande uttryckt kan man säga att världen var uppdelad i två väderstreck, varav det viktigaste var öst – den riktning som Finland mest konkret hotades ifrån. *Finsk Tidskrifts* chefredaktör Willebrand uttryckte detta strax efter inbördeskriget genom att beskriva socialismen som en ”folkpsykos” från ”österlandet”. Till väderstrecket öst kopplades naturligtvis i första hand det ryska, alternativt ”det asiatiskt-ryska väldets hot” som i bolsjevismens mantel hotade slå sina polyparmar kring Europa. ”Faran har alltid lurat på vår östra gräns, och skall alltid så göra.”³² Inbördeskriget var ett svaghetstecken. Den bolsjevistiska smittan hade kunnat spridas på grund av försummad ”psykisk hygien”, som orsakades av social tvedräkt, direkt uppammat av språktvister, som i sin tur redan ingick i Tsarryslands *divide et impera*-strategi. I finskspråkiga *Valvoja* konstaterades det uppgivet att revolten inte bara var ett resultat av Finlands geografiska närhet till östern, utan också att

proletariatet är andligen närmare besläktat med österns obildade massor, som faller för alla uppviglingar, än med det västeuropeiska proletariatet, som än så länge har nöjt sig med krav om parlamentarism och allmän rösträtt, och fogat sig för svårare levnadsförhållanden, till och med för att kämpa för ’borgarnas ’fosterland. Detta visar kanske att proletariatet där inte har varit mottaglig för läran att det saknar fosterland, att fosterlandet endast tillhör borgarna.³³

Att bemöta dessa faror skulle inte bli en lätt uppgift, emedan finlandssvenskarna var tvungna att såväl bevara sin egenart som att ta ansvar för Finlands utveckling, enligt rättshistorikern och politikern Ernst Estlander:

Den svenska folkstammens historiska uppgift i Finland har alltsedan urminnes tid varit tvevghanda. Å ena sidan har den haft att fullfölja den hos hvarje nationalitet inneboende plikten att upprätthålla och stärka sin egen art [...] Å den andra sidan har dess fosterländska skyldighet varit att göra sin kultur och dess värden fruktbringande för hela landet, att enligt sina nedärfda skandinaviska folkgrundsatser taga del i ledningen af Finlands öden och söka inverka på dess framtid.³⁴

Det tycks som om vilken som helst förklaring till ”det röda vanvettet” var intressantare än att tillerkänna de röda upprorsmakarna en förmåga för rationella resonemang. Det fanns också de som försökte förklara inbördeskriget i rasbiologiska termer. I detta fall kunde finlandssvenska skribenter hävda att ”den socialistiska agitationen i de svenskspråkiga delarna af landet aldrig haft samma framgång som i de finskspråkiga”. Jarl Hagelstam recenserade två böcker om temat ”folk- och raspsykologi” i *Finsk Tidskrift* året efter inbördeskriget, en av dem författad av Lars Ringbom, som vid samma tid var en flitig

---

³² R. F. v. Willebrand: ”Vid årsskiftet.” *FT*, januari 1919(10)

³³ Eino Waronen: ”Lisävalaistusta siirtolaiskysymykselle.” (Ytterligare belysning av migrationsfrågan.) *Valvoja* februari-mars 1918 (127)

³⁴ Ernst Estlander: ”Den svenska befolkningens i Finland kraf och det nuvarande sakläget”. *FT*, januari 1919 (24-25)

skribent i FT.³⁵ Ringboms *Inbördeskriget i Finland* avsåg att vara "en psykologisk utredning" av "detta oförnuft" som hade "på ett föga angenämt sätt" avbrutit författaren i hans kunskapsteoretiska studier. Kontentan av hans analys av raskarakterens inflytande är inte överraskande: de individualistiska och ekonomiskt sinnade svenskarna lät sig inte förledas av revolutionens massuggestion³⁶, medan de "östliga", grubblande och kollektivistiska finnarna, i den mån de hade övergett "de gemensamma svenska rättstraditionerna och den [...] evangelisk-lutherska religionen", föll för "den andliga smittan". Teorin verkar motsägas av att de östligaste av de finska stammarna, savolaxarna och karelarna, till majoriteten gick med i den vita sidans nationalarmé. Ringbom förklarar detta med att deras ännu "rörligare, för alla slag af suggestioner mottagligare temperament", fick östfinnarna att byta sida igen. Västfinnarna och tavasterna däremot, med deras starka germanska inslag, höll envist fast vid sin "röda psykos" och kämpade in i det sista med "råhet och djurisk grymhet". Speciellt den finsktalande befolkningen i västra Finland uppvisar germanska drag "i en egendomligt öfverdrifven form":

Det tröga, otillgängliga och sträfva, som utmärker germanerna i motsats till andra europeiska raser, har hos tavastlänningen nått en höjd, som i umgängeslivet verkar frånstötande.

Medan Ringbom föreslog att språket skulle spela en större roll i folkkaraktären än rasen, medan recensenten frågade sig "i hvad mån rasblandningen möjligen utöfvat en i vissa avseenden ogynnsam inverkan på folkkaraktären". Ringbom jämförde också den finsknationalistiska rörelsens antisvenska propaganda med socialisternas klasshat - "ett öfvermod, som leder tanken till de rödas storhetsidéer". Att ovanstående rasbiologiska analys av det finska folket också skulle kunna karakteriseras som övermod föll honom inte in, för att inte nämna recensionens slutkläm:

Det svenska folket intar, liksom dess närmaste stamfränder, i rasbiologiskt afseende en mycket framskjuten plats bland jordens nu lefvande folk.³⁷

"Germanens krigarlynne, hans naturdyrkan och kärlek till obunden frihet göra honom till en representant för det vi kalla manligt", hävdade Ringbom själv i *Finsk Tidskrift* 1920.³⁸ Enligt honom stod den slaviska rasen för kvinnliga egenskaper, likaså den judiska, medan de romanska, keltiska och finsk-ugriska folken intog en mellanposition. "Ryssen är till sitt sinne liflig, impulsiv och obehärskad, han hänföres lätt av idéer, men är i allt sitt görande och låtande föga uthållig. [...] Han är ingen hjälte annat än i lidandet, men som martyr visar han en offervilja, som få andra nationer. Alla dessa egenskaper berättiga oss att kalla denna ras kvinnlig."³⁹ De "kvinnliga" egenskaper som präglade de icke-germanska raserna var kollektivism och suggestibilitet, samt den något paradoxala kombinationen av foglighet inför samhällsmakten och besinningslöshet parad med handlingsberedskap som utmynnar i

---

35 Jarl Hagelstam: "Folk- och raspsykologi". FT, november 1919. Recension av Lars Ringbom: *Inbördeskriget i Finland. Psykologiska anteckningar*. (Helsingfors 1918) och *Rasfrågor i modern belysning, med särskild hänsyn till det svenska folket*. (utg. H. Lundborg. Stockholm 1919)

36 Intressant nog hävdas det i *Valvoja-Aika* 1924 (79) att finnarnas alltför starka individualism skall ha utgjort orsaken till att det inte förekom någon finsk statsbildning redan under vikingatiden.

37 Hagelstam (335)

38 Lars Ringbom: "Integration och differentiation i samhällsutvecklingen." FT, mars 1920 (198) Hans bevisföring är med nutida mått mätt mer underhållande än övertygande: "Ju mera jag från denna synpunkt jämfört raserna desto mera slående blir likheten mellan manligt och germanskt psyke också i småsaker. Helt nyligen kom jag att tänka på att sinnet för humor, som anses mera höra mannen till, också är ett utmärkande drag hos germanska folk och odlas företrädesvis på germanska språk."

39 Ibid. (203)

revolt. Ringbom tog sig rejäla friheter när han anpassade historien till sin teori. Bland annat påstod han att de "renast germanska" folkens individualistiska och frihetsälskande natur bevisades tack vare den 100-åriga fred som rått i Skandinavien. Undantaget det dansk-tyska kriget, som lika gärna kan förklaras med "den särskildt i Preussen starka slaviska och judiska inblandningen"⁴⁰, måste den svensk-norska unionens "fredliga upplösande" ha berott på Sveriges "rasegendomlighet" och "själfövertvinnelse".⁴¹

För första gången i historien möta vi här ett kollektivmedvetande, som ställt makten öfver sig själf högre än makten öfver andra. Detta torde kunna återföras till den fördjupade individualism, som är svenskarnas egen, och som alltid ställer större fordringar på sig själf än andra.⁴²

Ringbom förutspår Sveriges belöning att bli ett enat och fredligt Norden. Som vi skall se nedan, var denna dröm inte ett självklart mål för alla finländare. Ringbom själf förespråkade visserligen ett fredligt "äktenskapsliknande" förbund mellan såkallade kvinnliga och manliga folkslag som en väg till statlig storhet, men finskhetsivrare fann det svårt att svälja att just finnarna skulle spela den "kvinnliga" parten. Kampen om definitionsrätten till Finland verkar också ha varit en kamp om manlighet, där finskhetsivrare och svekomaner tävlade om vem som kunde framställa motparten som den förvekligade och sin egen grupp som den sundaste manlighetens bärare. Jag skall återkomma till denna fråga i avhandlingsarbetet; i denna text kan jag endast ge fingervisningar om intressanta spörsmål i den riktningen.

Att de finsksinnade i sin tur svarade med propaganda av samma kaliber, hade de konservativa svensksinnade kommentatorerna föga förståelse för. R. F. von Willebrand, *Finsk Tidskrifts* redaktör, upprördes över de finsksinnades attacker mot det svenska språkets ställning.

Att den ofantliga insats af dådkraft och uppoffring, som från Finlands svenskars sida gjordes i befrielsekampen, redan i frihetens gryningsstund skulle lönas med hat och förföljelse, är tills vidare, trots alla gamla och nya rön om finskt skaplynne, folkpsykologiskt en gåta.⁴³

Även Lars Ringbom såg sig föranlåten att förmana de finska nationalisterna. "Talet om de svenska isoleringssträfvandena är en omtyckt formel i finska partipublikationer, men att man själf genom maktlystnad gifvit anledning till denna isolering förtiges visligen [...]"⁴⁴ Ringbom går till och med så långt som att påstå att det är "den öfversvallande maktkänslan och det glupska maktbegäret hos de finske som framkallat den svenska nationalismen", och man skulle kunna ge honom rätt, i viss mening. Om man betänker att den finska nationalismen under andra hälften av 1800-talet fick alltmer språklig karaktär, och ledargestalter som filosofen Johan Vilhelm Snellman och historikern Georg Forsman alias Yrjö-Koskinen antingen deklarerade finsk enspråkighet som en förutsättning för nationell självständighet eller själf bytte namn och språk i en konkret demonstration, kan man hävda att en "finlandssvensk" nation utkristalliserades ur den framkonstruerade finska nationen genom nationalismens inbyggda karaktär av in- och utdefinierande process. I 1920-talets svensk- och finskspråkiga tidskrifter försiggick ännu en intensiv debatt om vad denna nya

---

⁴⁰ Ibid. (217)

⁴¹ Ibid. (221-222)

⁴² Ibid. (222)

⁴³ R. F. v. Willebrand: "Vid årsskiftet". *FT* 01/1920 (13)

⁴⁴ Lars Ringbom: "Kulturkritik och krigsfilosofi." *FT* juli-augusti 1920 (66)

folkgrupp skulle kallas. Ett förslag var "finländare", som så småningom slog igenom som beteckning på invånare i Finland oavsett modersmål. På finsksinnat håll stötte dock detta begrepp på patrull, något som Ringbom tolkade som att "man öfverhufvud icke erkänner en svensk nationalitets existens i Finland", eftersom ordet antydde att det fanns andra nationaliteter än den finska i Finland. Den närliggande finska motsvarigheten *suomenmaalainen* har än idag en lite nedsättande ton och syftar underförstått på invandrare.⁴⁵

När de svensktalande mer eller mindre av nödtvång buntades ihop till en nation åtskiljd från de finstalande, blev målet för många politiskt aktiva som definierade sig som "svenskar" att rättfärdiga sin existens på olika sätt. Man begärde garantier för den svenska folkminoritetens framtida fortbestånd "därför att dess tillvaro på grund af de historiska förhållandena är betydelsefull för hela landet vida utöfver hvad dess antal i och för sig gäfvade vid handen".⁴⁶ Willebrand på *Finsk Tidskrift* förespråkade bibehållna kontakter med Sverige av historiska skäl. Finlands anslutning åt väster och dess "historiskt gifna statsform" var garantier för samförstånd och samarbete. Finnar och svenskar borde föra en gemensam politik både inrikes och utrikes för att avstyra ytterligare konflikter.⁴⁷

De som orienterade sig efter Sverige lyfte gärna fram den svenska kulturens "enande, försonande roll [...]likt en mänsklighetens, öfver stridigheterna höjda gemenskapsfaktor" i en värld präglad av konflikter och partistrider.⁴⁸ För finlandssvenskarna kunde Sverige tjäna som uppmuntrande exempel och inspirationskälla:

Inför den finska nationalismens och randstatspolitikens alltmer framträdande fientlighet mot den svenska bildningens ställning i Finland är det oss, Finlands svenskar, i vår kamp en tröst och styrka att se denna bildnings värde. Ty det som skapas av svenskar är dock kött af vårt kött och blod af vårt blod. Hvarje seger af svenskar är en seger för oss. Vi anse oss ha äran, talan och del i det som af svenskar skapas.

Alla var dock inte överens om huruvida det var vist att bibehålla kontakter till "moderlandet". Den till synes akademiska frågan om finlandssvenskarnas härstamning avslöjade motsatta linjer i de svensksinnades nationalitetspolitik. Teorin om en medeltida invandringsvåg av svenskar var fördelaktig såtillvida att den urskiljde de svensktalande i Finland från de finstalande, som ansågs härstamma österifrån. Öst och väst var självfallet begrepp med stark negativ kontra positiv laddning. Men finskhetsivrarna kunde vända invandringsteorin mot de svensktalande. De kunde stämpla sistnämnda som "ofinska" och var inte längre beredda att acceptera den svenska kulturen som sin egen. I detta skede av det nationella projektet inleddes en tävlan i vem som var på plats först. För att förstärka legitimiteten för det svenska språkets och den svenska kulturens framtid i Finland var det viktigt att lyfta fram dess långa rötter i den finska myllan. Till detta syfte lämpade sig invandringsteorins motpol, teorin om "östgermanerna" som en separat folkstam samt närbesläktade teorier som tog hänsyn till folkblandning och gravfynd.

Det intressanta i dessa vetenskapliga debatter är att deltagarna inte försökte dölja sina politiska syften. Trots att deras meningsmotståndare kunde beskylla dem för "starkt känslöbetonade" ställningstaganden som bragte deras vetenskapliga objektivitet i tvivel, stod till exempel T. E. Karsten för sina politiska åsikter: "Inför de bedrägliga tendenser till

---

⁴⁵ Ibid. (75-76) Ainur Elmgren 2002 (19)

⁴⁶ Willebrand 1920 (26)

⁴⁷ Ibid. (31)

⁴⁸ Gunnar Landtman: "'Världsåldrarna' och diskussionen om sociologiens grundproblem." FT april 1920 (324)

nationell upplösning, hvilka i senaste tid som bekant här och hvar framträdte bland Finlands svenskar, häfdar jag här den både språkvetenskapligt och historiskt bevisade sanningen om den finlandssvenska folkstammens – ålänningarna däri inberäknade – intima etnografiska och nationella samhörighet.”⁴⁹

Däremot ansåg Karsten inte att man kunde tala om en intim gemenskap mellan Sveriges svenskar och finlandssvenskarna. Intressant nog framhöll han att den svensk-finländska nationalitetstanken var en uppfinning.⁵⁰ Däremot var han en stark förespråkare för utvecklandet av en ny finlandssvensk nationalkänsla, där tvåspråkigheten ingick som ett urtima arv, och som inte behövde luta sig mot ett rikssvenskt ”moderland” för att rättfärdiga sin existens.

Mångfalden av finlandssvenska åsikter och politiska mål spelade föga roll för deras mest envetna motståndare bland finskhetsivrarna. Rikssvensk eller ”hemsvensk” gjorde ingen skillnad när det gällde den finska kulturens ”renhet” och den finska nationens enhet. Lika oresonligt som vissa av *Finsk Tidskrifts* skribenter argumenterade i rasfrågor, lika kompromisslöst kunde *Suomen Heimons* skribenter driva sin tolkning av J. V. Snellmans devis ”ett språk, ett sinne”. *SH:s* skribenter var övertygade om att nationalitanken var en kraftkälla för civilisationen.⁵¹ Finlands situation på 1920-talet var dock oförsvarlig, eftersom det svenska språkets betydelse i samhället var ”oproportionerligt” stor jämfört med antalet finstalande. *SH* accepterade inte sin samtids argument att ”alla kulturfolk var blandfolk”.

Måhända är kulturfolken blandfolk, men det finns idag ändå inte ett enda kulturfolk, som inte samtidigt vore nationellt och språkligt enhetlig. Eller kan rektor Hornborg nämna en enda nation, som betraktas som kulturfolk med den förutsättningen att dess angelägenheter sköts av en mäktig främmande intelligentia? [...] För att Finlands folk skall kunna bli enhetligt och ett kulturfolk, krävs det, att hr H och andra svenskar blir finnar till språk och sinne och därefter drar sig undan, så att vi finnar kan ta deras plats.⁵²

Man upprördes också av att utrikesministern 1924 var svensktalande och ifrågasatte den bild som han förmedlade av Finland i utlandet. ”Inget annat folk på jordklotet skulle sätta en person av främmande nationalitet att sköta sin utrikespolitik”, påstods det i *Suomen Heimo*.⁵³ I numret därpå ägnade sig pseudonymen V-ö S-n åt ”Nationella självbetraktelser” och riktade en kritisk blick mot det finska folkets inre splittring, som han jämförde med Untamos och Kalervos släktfejden i nationaleposet Kalevala. Som motbild till finnarna presenterades ”våra svensktalande”, som visserligen hade sina egna inre stridigheter men som bildade en enad front gentemot finnarna när det gällde deras gemensamma intressen, och röstade hellre på sina värsta fiender än på en finne. ”I ett sådant fenomen ser jag ett erövrarfolks instinkter”.⁵⁴ Finnarnas ”instinkter” beskrivs däremot med några pessimistiska verser:

Om någon av oss stiger i höjden,
den slår vi för evigt neder,
gläder oss i våra barmar:
bättre än oss var han inte!

⁴⁹ T. E. Karsten: ”Till frågan om den finlandssvenska nationalitetens uppkomst” *FT* oktober 1920 (189)

⁵⁰ T. E. Karsten *FT* nov 1920 (308)

⁵¹ L. Hakulinen: ”Kansallisuusaate sivistyksen voimalähteenä”. *SH* nr 11 1924 (167)

⁵² anonym skribent: ”Itsenäisyyden liitto”. *SH* nr 11 1924 (173) ”rektor Hornborg” = Eirik Hornborg, historiker, politiker (Svenska Folkpartiet) och författare (1879 - 1965)

⁵³ *SH* nr 11 1924 (174)

⁵⁴ *SH* nr 12 1924 (176)

Skribenten uppmanar finnarna att använda självständigheten till att ena folket och stammen, annars kan de förlora den för evigt. "Och då kan vi inte ens skylla på någon annan än oss själva och våra dåliga nationella instinkter för vår trälldom." En sådan nations undergång skulle inte väcka medlidande hos någon.

För att höja "den finska rasens" självförtroende och stärka dess nationella instinkter gällde det att hantera den besvärliga frågan om finnarnas rastillhörighet, som ständigt irriterade finsksinnade representanter för nationen. Påståenden om "mongolblod" och föreställningen om en svag, "österländsk" ras ledd av en germansk elit behövde inte bara bemötas i utlandet utan även på hemmaplan. Efter flitig exponering av blonda, högresta och högpresterande idrottsmän som Paavo Nurmi på världens arenor under 1910- och 1920-talet förändrades så småningom också de rasvetenskapliga beskrivningarna av finnarna. Viljo Tolvanen redogjorde i *Valvoja-Aika* 1924 för den amerikanske forskaren Madison Grants teori om den "nordiska" rasens härkomst, som påstods ha vunnit mer och mer genomslag bland USA:s antropologer. Enligt Grants teori utgjorde de finsk-ugriska folken den äldsta grenen av den "nordiska" rasen, som också omfattade germanerna, kelterna samt Indiens "ariska" folkslag. Grant höll det också för sannolikt att de finsk-ugriska språken vore ursprungsformen för de "ariska" språken.⁵⁵ *Valvoja-Aika*-redaktionen lade in en reservation i slutet av artikeln och påpekade att Grants teori "mer verkade representera fantasins fria flykt än verklighetsgrundad forskning". Lika bra det, för Tolvanen passade på att deklarerera sina egna åsikter om rasblandning, som

mellan en utvecklad och en mer primitiv ras vanligen leder till den mer utvecklade rasens degeneration [...] Det är allmänt känt att rasblandning mellan vit och neger ger en mer negeraktig avkomma som resultat, rasblandning mellan nordbo och jude en mer judisk avkomma, rasblandning mellan finne och ryss en avkomma med mer ryska egenskaper.⁵⁶

Argumentet om rasblandningens skadliga påverkan hade bara fem år tidigare använts mot finnarna själva. Jämförelsen med ryssen var trygg – både finnar och finlandssvenskar kunde enas om att den största fienden kom österifrån. Därför kritiserades (som vi skall se) rikssvensk fredspolitik, därför kritiserades Nationernas Förbund, och därför ställde sig finländare skeptiska till tanken om ett "Europas förenta stater" som lanserades i början av 1930-talet, trots den finländska regeringens intresse.⁵⁷ Den finländska regeringens önskan om att ett förbund mellan europeiska stater inte borde vara riktat mot någon utomstående stat. Detta sågs som "farlig eftergift åt internationell demagogi". Om det blivande förbundet inte skulle vara riktat mot Ryssland, "den västerländska kulturens stora fiende", skulle Finland inte ha någon som helst nytta av den.

"Kulturernas kamp" mellan finskt och svenskt fortsatte dock oförtrutet långt in på 1930-talet. Den lämnade spår efter sig i tidskrifterna, men också i de inblandades privata korrespondens. I Urho Kekkonens privata brev finns det flera exempel på den finska sedvänjan att använda svenska ord och fraser till komisk eller ironisk effekt, vilket i AKS-sammanhang givetvis även får en politisk innebörd. Till exempel hälsas Kekkonen av en AKS-kollega (för övrigt också en ovan citerad skribent i *Valvoja-Aika*) med önsknigen

---

⁵⁵ Viljo Tolvanen: "Suomalaisen rodun alkuperästä." (Om den finska rasens härkomst) *Valvoja-Aika* 1924 (102)

⁵⁶ Tolvanen (104)

⁵⁷ Jussi Teljo: "Katsaus ulkomaihin. Briandin ehdotus 'Euroopan Yhdysvaltain' luomisesta." *Valvoja-Aika* 1930 (300)

”hyvää reklaamia åt riksdagsmannakandidaten Kekkonen”.⁵⁸

Kekkonen diskuterade dagsaktuella frågor med sina kamrater. Tillsammans med Kaarlo Hillilä, sedermera den första landshövdingen i Lapplands län, försökte han komma på ett sätt att hantera den pinsamma Lapporörelsen. Det blev inte bättre av att svenskarna lade sig i, som Hillilä visste att berätta:

Märkte du i tidningarna hur Uppsala studentkår hade diskuterat Lappo, vår inrikespolitiska fråga. Vad fan angår det svenskarna. Jag tycker det skulle vara mycket passande att ordna så att någon svensk inrikespolitisk fråga tas upp till diskussion i en kår eller annan förening, t.ex. om Sverige ännu är ett krigarfolk eller ej. Eller: är Sveriges storhets tider förbi, eller: har det svenska folket degenererat eller en dylik fråga vid oförskämdhetens rand. [...] Genom omvägar skulle det blåsa åter lite gammal god finskhetsiver i pojkarna och när saken kanske berör Västerbotten lite skulle det få bort tankarna från Lapporörelsen. När det inrikespolitiska läget är oklart, passar det sig att angripa.

[...] Det viktigaste är att vi får pojkarna på krigsstigen igen med hjälp av svenskarnas förbannelser och till vapen för finskhetens sak.⁵⁹

Några idéer som Hillilä framkastade anknöt till AKS studentikosa traditioner. Bland annat föreslog han att kejsarbilderna vid Senatstorget skulle kunna förstöras på något sätt. Uppenbarligen spelade det mindre roll för den symboliska effekten om föremålet för demonstrationen konkret hade något med Sverige att göra eller ej – huvudsaken var att det var en symbol för förtryck. AKS och finsksinnade studentföreningar hade som sedvänja att då och då tjära eller på annat sätt skada minnesmärken från den tsarryska tiden, som kejsarstatyer eller till och med Ryska Kyrkan i Helsingfors.

Bild 3. Collage, 1936. "Till Urho med kärlek, Tuulikki. Hoppas fortsättning (ej) följer."

Svenska tidningsurklipp. Text uppifrån och ned (understreckningar: Tuulikki?):

SVERIGE tisdag 27 oktober 1936.

"Finlands bönder förstå betydelsen av nordiskt samförstånd"

Stockholm. Oslo. Köpenhamn.

"Finland och dess kultur bli starka och inflytelserika i samma ögonblick som man förstår att samordna de finska och svenska kulturströmningarna på Finlands jord."

DANMARK NORGE

"Stämmingsfull manifestation..."

"Stämmingsfull manifestation..."

"På denna grundval har samarbetet mellan Nordens länder på ett naturligt sätt byggts upp, i det vi – utom att vi inbördes kunna tala vårt eget språk och förstå varandra –"

⁵⁸ Jussi Teljo, brev till Kekkonen 1933.4.5 [kursiv på svenska i originalet]

⁵⁹ Kaarlo Hillilä, brev till Kekkonen 1930.10.27

Klasskamp och klubbekrig.

Skämtteckningar i socialdemokratiska Kurikka

I *Suomen Kuvalehti* 1926 sammanfattade kåsören Bagheera den borgerliga finsksinnade motbilden i sin beklagan över utbredd ointresse för flaggvett:

Delvis orsakas denna svalhet gentemot vår flagga den kallsinnighet, som man på vissa håll från första början har uppvisat mot våra nationella färger, som man har velat stämpla som partifärger. Vi vet ju, att man ännu då och då i vårt land får se rödgula flaggor demonstrativt hissade vid festplatser och på hustak. För att inte tala om den internationella röda färgen, som i vissa kretsar verkar vara mer älskad än vår egna nationella symbol.⁶⁰

Den förenande länken mellan finlandssvenskarna (vars flagga baserade sig på det finska riksvapnets rödgula färger) och vänstern är deras påstådda ointresse för "den finska nationen". En annan tolkning (som Bagheera inte gör) vore att finlandssvenskarnas och vänsterns symboler också representerar Finland, men ett Finland som till sitt betydelsemässiga innehåll skiljer sig från de borgerliga finsksinnades ideal. De blåvita färgerna på Finlands korsfana var nämligen långt ifrån självklara val som nationssymboler, vilket lätt har kunnat beläggas med utdrag ur riksdagens diskussioner om lagförslag långt tillbaks till 1800-talet.⁶¹

Finlandssvenskarnas fosterländska nit kunde lätt ifrågasättas och deras sak svärtas genom att jämföra deras politik med vänsterns – båda påstods splittra det finska folket, som var i starkt behov av enighet (vanligen den nationella enighet som meningsmotståndarna menade sig stå för). Men hur agerade olika grupper inom det som grovt kan definieras som den politiska vänstern i nationalitetsfrågan? I framtida texter kommer jag att gå djupare in på den frågan. I detta kapitel presenteras enbart fynd som jag gjort i några årgångar av den socialdemokratiska *Kurikka*, som därmed inte kan påstås vara representativ för hela skalan av propaganda från vänsterhåll. Det som intresserar mig främst är om skämtteckningarna skildrar (riks)svenskar överhuvudtaget, och hur de avbildas i förhållande till finnarna.

Etniska stereotyper tillhör skämtpressens och skämtteckningarnas älsklingsfigurer. Igenkänningsfaktorn blev hög i och med att läsarna dagligen också kunde läsa om de personifierade nationernas handlingar i nyhetspressen. Svenskbilderna spelade dock en perifer roll i *Kurikkas* galleri av stereotyper. Judar, ryssar och tyskar var däremot starkt representerade, och det går tydligt att se att inställningen gentemot ryssar och Sovjetunionen starkt hårdnade under 1920-talets första år. I samband med att socialdemokraterna tog avstånd från kommunisterna och började betrakta dem som sina största politiska rivaler jämte "borgarna", förmörkades också bilden av Sovjetunionen med hjälp av samma nedvärderande ryssklichéer som skyddskårstidningarna och den borgerliga pressen använde. När det gällde kritik av den borgerliga högern kunde den kapitalistiska utsugaren lika gärna gestaltas av en kroknäst jude som av en finsk eller svensk gulaschbaron. Språkfrågan tangerades knappast alls och skildrades snarare som en bagatell. I en av de få skämtteckningarna som berör problemet vägrar en servitris i huvudstadsregionen att ta emot en beställning på finska.⁶²

⁶⁰ Bagheera: "Suomen lippu" (Den finska fanan) *SK* 1926 (1176)

⁶¹ Tuukka Talvio: *Suomen leijona*. Museovirasto, Suomen Kansallismuseo, Vammalan Kirjapaino Oy, Helsinki 1997 (40-41)

⁶² *Kurikka* nr 36 1922

När svenskar väl dök upp i *Kurikka*, handlade det ofta om sådana som stod i direkt relation till Finland. Under åren strax efter inbördeskriget var det *Svenska Brigaden*, de svenska frivilliga som trotsade Sveriges officiella politik och deltog i inbördeskriget på den vita sidan, som råkade ut för *Kurikkas* vassa pikar. De svenska brigadisterna skildras som giriga och lata legosoldater med ofördelaktigt utseende. Speciellt omilitärisk är en "herr Andersson" som avbildas skrivande en annons till *Hufvudstadsbladet*.

Bild 4. "O b s. ! Svensk BRIGADIST, som tappert har kämpat i Finlands Frihetskrig, önskar lättskött syssla med god lön. Svar till H j ä l t e n 137. (Andersson fick 50 % annonsrabatt av tidningen)." *Kurikka* nr 6 1918

Förvisso har "herr Andersson" ett föga respektingivande familjenamn, men till utseendet passade han i likhet med de andra svenskbrigadisterna in i rollen som skämttidningarnas staffagefigur, den degenererade adelsmannen. Denne är antingen för tjock eller för mager, men utrustad med en vältvinnad mustasch, pincenez samt utstående öron och tänder.

Bild 5. "Svenskbrigadisten – en sann frihetskrigare."

-- Jag gjorde konkurs – for till Finland och det blev bra – kom tillbaks – ebb i kassan -- jag for till Estland – det gick bra -- kom hem – dåliga geschäfte igen -- drog till Aunus och nu är det gott att leva. *Kurikka* nr 20 1923

En finsk läsare kan förstås också föreställa sig figuren med en karakteristisk svensk brytning som präglar det finska språket med en både högmodig och infantil ton. Andra svenska figurer som liknar "den degenererade adlige" eller stereotypen av den feta och lömska kapitalisten är spritsmugglaren som tjänar på Finlands förbudslag, den svenske lobbyisten som engagerar sig för Ålandsfrågan och prins Carl som kommer med "bröd och rättvisa" efter inbördeskriget. Sistnämnde tillhörde den bråkdel av icke-fiktiva rikssvenskar som fick uppträda på bild i *Kurikka*.

Spritsmugglaren drar nytta av förbudslagen för att sälja dyr sprit till Finland och använder pengarna för att köpa en ö i den finska skärgården till sin anskrämliga fru – måhända ännu en anspelning på Ålandsfrågan.

Bild 6. Spritsmugglarkungen *Wiffasgeland* anländer med sin dam till en viss ö.

Öbon: – Men känner ni inte till att det är förbjudet att gå i land på denna ö? Försvinn omedelbart!

Wiffasgeland: – Vad kostar ön? –

Öbon: –10 000 mark. –

Wiffasgeland: – Stig i land, Rosa, ön är din!

Kurikka nr 20 1923: "Så grymtar ju de rika"

Bild 7. En svensk som har varit i Paris för att "vaka över ålänningarnas rättigheter":

"Jag har för en miljon kronor försett hela världens journalister och opinionsbildare med mat och dryck, och alla har svurit på att Åland tillhör Sverige, men när det är dags att ge oss ön så börjar man krångla."

Kurikka nr 16 1921: "Ålandsfrågans senaste skede"

Bild 8. Prins Carl "som borgarna har värvat hit från Sverige" är lång och mager med hög hatt, brödlimpor under ena armen och en nagajka i handen, och "som belöning förväntar han sig att få sälja sin sidencylinder till lumphandeln och i dess ställe placera en kungakrona".⁶³

En mer svårgripbar svensk figur var Hjalmar Branting, Sveriges första socialdemokratiska statsminister. Kurikkas redaktörer hade svårigheter med att finna en plats för honom i skämttidningens svartvita världsbild. 1918 avporträtterades Branting som 'socialistledare' inom citationstecken och anklagades för att ha "insjuknat i kerenskijtisk diarré" efter att ägnat hela sitt liv åt att vinna en ministerpost.⁶⁴

Bild 9. "Noskeit". Hjalmar Branting i Kurikka 1921

Förlorade i det diplomatiska spelet i sitt försök att vinna Åland till Sverige, fastän högtidliga deklarationer hölls för hans sak av O. V. Kuusinen, J. Lumivuokko m.fl.

Segrade i Sveriges val på storartat vis, besegrade borgarna och kommunisterna.⁶⁵

⁶³ Nagajka = kosackpiska, niosvansad katt. Lumphandeln kallas i originalet *narinkka*, ett torg i Helsingfors (i dag Simeonsplatsen - Simonaukio) där framför allt judiska soldater och köpmän sålde och bytte varor, exempelvis gamla och nya kläder. Kurikka nr 1918

⁶⁴ Kurikka nr 2 1918

⁶⁵ Kurikka nr 41 1921 O[tto] V[ille] Kuusinen och J. Lumivuokko hade deltagit i inbördeskriget i den politiska ledningen på den röda sidan. Efter kriget var Kuusinen tvungen att fly till Sovjetunionen men deltog i

Branting avbildades som en framgångsrik arbetarledare som samtidigt tycktes ha kompromissat med sina ideal (likt Gustaf Noske, den tyske socialdemokratiska politikern som tillhörde partiets högerfalang, stödde Tysklands krigspolitik 1914-1918, slog ner sociala protester och revoltförsök som försvarsminister under Weimarrepubliken och blev efter fackföreningarnas krav tvungen att avgå 1920). Jämförelsen med Kerenskij pekar på liknande tvivel på äktheten av Brantings övertygelse, samtidigt som kommunisterna Kuusinen och Lumivuokkos stöd är en belastande omständighet för vem som helst i *Kurikka*s redaktionella ögon. Branting i likhet med de finska socialdemokraterna hade sitt eget lands välmåga som första prioritet – därför är associationen med kommunisterna Kuusinen och Lumivuokko kanske i högre grad belastande för de sistnämnda som kunde utpekats som opatriotiska för att de var beredda att avstå från Åland. Samtidigt går det inte att förneka att socialdemokraterna i Sverige under hans tid nådde positioner som arbetarrörelsens representanter i många andra länder bara kunde drömma om. Deras framgångar kom så småningom att rubba den gamla bilden av Sverige som konservativ monarki som ännu var förhärskande i Finland. Branting var en svår nöt att knäcka även för de borgerliga kritikerna i Finland.

Att stödja svensk politik eller på andra sätt vända sig till Sverige användes genomgående som exempel för skenhelighet och borgerligt klasshat i *Kurikka*. Framställningen av svensksbrigadisterna som opportunistiska legosoldater var en känga mot de krafter som hade kallat dem till Finland – den vita sidan i inbördeskriget. Därför var prins Carl trots sin harmlösa uppsyn försedd med en nagajka – den "rättvisa" som skulle skipas med svensk hjälp var brutal maktutövning:

Borgarnas kärlek till landet och folket är översvallande. När de inte ens med uppoffring av smör och mjölk kan hoppas på hjälp österifrån för att kunna utöva sina fosterländska kärleksgärningar, har de nu vänt sina blickar strålande av patriotisk kärlek västerut. [...] Och så uppoffrande patriotiska skulle de vara, att om Sverige utsträckte sina hjälpsamma händer, skulle de skuffa Åland till dem med alla dess rika strömmingfiskevatten. Sverige behöver bara sända tillräckligt många bajonettgubbar för borgarna att befalla, så att de skulle just enligt bibelns tecken kunna åter visa sin fosterländska kärlek till folket. "Den herren älskar, den agar han", förklaras i bibeln vara kärlekens ädlaste uppenbarelseform och våra borgare kan inte leva om de inte ständigt får enligt just den där ädlaste formen visa sin kärlek till fosterlandet, det vill säga att aga folket.⁶⁶

Angående Ålandsfrågan påminner *Kurikka* om behandlingen av de röda krigsfångarna, som bestraffades hårt efter anklagelser om "landsförräderi". Vad kommer att ske med de åländska agitatorerna "som försökte sälja ett mycket viktigt hörn av vårt fosterland till Sverige"? *Kurikka* förutspår att de knappast kommer att bli bestraffade och använder detta som exempel för att visa att vissa är mer lika inför lagen än andra, även i en såkallad parlamentarisk demokrati.⁶⁷

---

underjordisk verksamhet i Finland 1918-1920. Han grundade finska kommunistpartiet i exil 1918 och arbetade som Kominterns exekutiva kommités sekreterare 1921-43. Ur *O. W. Kuusinen ja taistelu Stalinin perinnöstä*, red. Timo Vihavainen, Helsingfors 2003

⁶⁶ *Kurikka* 1918

⁶⁷ *Kurikka* nr 18 1921

Brödrafolk och moderland.

Stamarbete kontra rojalism i Suomen Heimo, Garm etc.

Schakalerna.⁶⁸

*Krigets schakaler ägnar sig åt sin älsklingsyssla
när hjälteriket störtar samman i sin jättekamp;
svek och list är nu maktens vakter
och bytet delas av de slappa och fega.*

*När österns barbarer hotade oss,
gav sig också Sverige iväg för att dela;
landet vars stjärna sjönk för länge sedan
begär nu våra dalar och fjäll.*

*Så gäldar Sverige sitt ryktes gamla skuld --
det är Sveas tack för kampens möda
som strömmen av vårt blod vigd åt segern.*

*Alltså skall Finland soära en helig ed:
-- Vi står ej bi, om ödets slag
krossar vår usla granne till döds!*

Inställningen till Sverige hade under autonomitiden varit välvillig eller likgiltig. I samband med självständighetsprocessens nya våg av fennomani fick en starkt fientlig bild av Sverige fotfäste i den offentliga debatten, samtidigt som den gamla föreställningen om Finlands "tacksamhetsskuld" till Sveriges civiliserande inverkan levde kvar. Finskhetsivrarna var i sin tur intresserade av att framställa de svensksinnade i så dålig dager som möjligt, och ett sätt att sprida tvivel om deras fosterländska känslors äkthet var att sprida en negativ bild av Sverige - de svensksinnades "moderland" och utrikespolitiska orienteringspunkt. Men bara de mest inbitna antisvenska nationalisterna kunde bortse från Finlands nationalitetsfrågas största problem - avsaknaden av en självständig nationell historia. Finlands framgångar som föregångarland ifråga om kvinnlig rösträtt och förbudslagstiftning sågs som "ganska lättviktiga och delvis även problematiska".⁶⁹ Finlands ställning som vasaller under ett "främmande" välde skildrades som något som hade "försenat" Finlands nationella utveckling. Finska soldater hade gjutit sitt blod under en "främmande" fana (innan Finland ens hade en egen), men även på andra sätt hade framför allt Sverige åderlätit sin östliga provins: framstående militärer, statsmän och poeter hade skänkt sin livsgärning åt det svenska kulturarvet.

I *Valvoja-Aika* jämför Jaakko Forsman relationen mellan Sverige och Finland med Frankrikes och Tysklands relation. "Svenskheten, som genomsyras av äldre bildning, är mer fulländat, förfinat, självsäkert - medan finskheten ännu är till stor del formlöst och omoget. Precis som fransmannen känner överlägsenhet gentemot tysken, känner också svensken överlägsenhet gentemot finnen. [Det tar sig uttryck i förakt mot allt som är finskt] - svenskhet är kultur, finskhet är barbarism."⁷⁰ Forsman varnar för att denna negativa inställning kommer att inverka menligt på den svenskspråkiga bildade klassen i Finland, som till följd av denna inställning kommer att se finnarna som sina värsta fiender inom landets gränser. En sådan person kan inte trivas i Finland, menar Forsman. Ty motståndet mot allt finskt är "så starkt i deras blod" att inga eftergifter någonsin kommer att tillfredställa dem. Forsman påminner dock om det faktum att finskhetsrörelsens grundare själva tillhörde den svenskspråkiga intelligentian. Han hävdar också att den nya finskspråkiga bildade klassen, som tagit över efter dem, endast känner uppskattning eller beundran gentemot den svenska kulturen. Det

⁶⁸ Väinämö Killinen, *SK* nr 6 1919 (130)

⁶⁹ Jaakko Forsman: "Myöhästyneitä kansoja." *Valvoja-Aika* 1923 (74)

⁷⁰ *Ibid.* (75-76)

finska folket däremot påstås misstro de svensktalande "herrarna" och Forsman försöker förklara arbetar- och torparklassens politiska aktivism med nationella skäl.

Suomen Heimos antisvenska skribenter drog nytta av sina svenskkunskaper och översatte eller refererade artiklar från rikssvenska tidningar som kritiserade Sveriges politik. 1925 fann man en artikel i *Det Nya Sverige* som ursprungligen kritiserade socialdemokraternas försvarspolitik men som enkelt kunde vändas till att avspegla finnarnas värsta farhågor under titeln "Sverige kommer att ställa sig på Finlands fienders sida".⁷¹ Speciellt den svenska vänstern sades misstro den finländska "bödelstaten".

Sveriges nya situation efter Finlands självständighet har en gång för alla stadgat "magen som den svenska partipolitikens gud" tills Ryssland kanske än en gång blir Sveriges granne. [...] Det är också anmärkningsvärt att Sveriges vänster i detta hänseende inte bara består av det socialdemokratiska partiet, utan likafullt med övertygelse och kompromisslöst de borgerliga liberalerna, bondeförbundet och den del av högern som tillhör handels- och industrikretsarna.

På detta sätt lyckades *Suomen Heimo* likställa "förespråkare för neutralitetspolitik" med "vänster", och "vänster" med "Finlands fiender". Med liknande halsbrytande jämförelser försökte man underminera grupper som man ansåg hota Finlands sak, exempelvis Föreningen Norden, som grundades för att stärka förbindelserna och samarbetet mellan Finland och Skandinavien. *SH* tolkade detta främst som ytterligare ett försök att försvenska Finland, och varnade för Sveriges skadliga inflytande i det planerade försvarssamarbetet – speciellt för dess "försvars-nihilistiska Rysslandspolitik".⁷² Statsminister Hjalmar Branting kallades för mannen "vars historiska uppgift i verkligheten är att förstöra Sveriges försvarskapacitet". Föreningen Nordens medlemmar var naiva som inte märkte

att just på grund av Sverige har man genom Ålandsfördraget gjort det möjligt för vår östra fiende att ta sig till Bottenviken, att just Sverige först såg till att Karelen-frågan begravdes i Nationernas Förbund, och att Sverige motsätter sig strikt internationellt bistånd till hotade stater, trots att det själv först driver deras avvärjning.

Dessutom påminde man om Västerbotten, där "en del av vår folkstam håller på att gå under på grund av våldsam avnationalisering". Samarbetet med Sverige skulle kräva enorma eftergifter av Finland, bland annat "fridlysning av landsförrädare finansierade av Ryssland, samarbete med Sverige i utrikespolitiken (bland annat i NF!), övergivande av 'militaristiskt' tankesätt och alla allianser och överenskommelser på annat håll, samt ett allmänt tillägnande av den s.k. fredspolitik som är karakteristiskt för Sveriges utrikespolitik". Den anonyma skribenten vände sina förhoppningar till finnarnas "nationella instinkter", som han hoppades vara tillräckligt friska för att vakna och upptäcka de faror som doldes i "den konstgjorda berusning [...] som erbjuds av denna storartat organiserade skandinaviska bluff."

Det var alltså inte självklart att finländare kände gemenskap med Sverige, varken på det politiska eller på det kulturella planet. Det fanns dock vissa folkslag och nationer som när de kom på tal genast väckte associationer till släktskapsband och gemensamma drag. Till dessa folk räknades ester, ungrare, karelare (som beskrivs som något exotiska och inte alltid räknas som "vanliga" finnar), ingermanlänningar, mordviner, syrjäner samt andra medlemmar av den finsk-ugriska språkfamiljen. Finska frivilliga, veteraner från inbördeskriget, engagerade

---

⁷¹ *SH* nr 11-12 - 1925 (158)

⁷² *SH* nr 4 - 1925 (51)

sig i Estlands befrielsekrig och i "befrielsen" av ryska Karelen. I jämförelse med dessa fälttåg, som i den finsksinnade idévärlden knöts samman med Finlands egen kamp för nationell självständighet, tedde sig byggandet av till exempel järnvägsförbindelser över Torneälven till Sverige som något ganska poänglöst.⁷³

Medan vi skapar i vår fantasi och med vårt blod en ännu dimmigt hägrande bro, som kunde förena oss med vårt broderfolk på andra sidan Finska viken, överraskas vi av nyheten om förfärdigandet av en bro i järn till vårt forna moderland, Sverige, som det i nuläget känns allt annat än värmande att närma sig.

Frågan om det finskspråkiga minoritetens situation i Västerbotten adresserades av *Suomen Heimo* med begreppen *ruotsalaistuttamistyö* (försvenskkningsarbete) eller det mer laddade *epäkansallistuttamistyö* (ung. avnationaliseringsarbete).⁷⁴ Man önskade göra frågan internationellt känd, men trots att *SH:s* skribenter hävdade att svenska statens förehavanden var "utan like i hela Europa och överträffar i sin kalla systematik och sitt hänsynslösa förtryck till och med de forna ryska och tyska metoderna", verkar det som om tornedalsfinnarnas situation inte avvek särskilt mycket från andra minoriteters vid denna tid. Västerbottenfrågan var till syvende och sist ett inrikespolitiskt slagträ, och fortsätter än idag att spela denna roll i Finland närhelst tvåspråkigheten kommer upp till offentlig diskussion. Det torde inte förvåna någon att det var väldigt tyst om de finska samernas språkliga och samhällliga rättigheter vid denna tid, trots att de rimligtvis ännu räknades till de finsk-ugriska folken.

Samtidigt ansåg *Suomen Heimo* inte att Finland borde ha kritiserat Ungerns inrikespolitiska beslut att inskränka "icke-ungernas" andel av universitetsstudenterna till en viss procentsats, *numerus clausus*, i 1924. Detta beslut hade det mer eller mindre tydligt uttalade syftet att främst inskränka antalet judiska studerande, som var överproportionerligt representerade vid universiteten. Detta berodde sannolikt på de ungerska judarnas urbanisering och kulturella traditioner som uppmuntrade till studier, men tolkades som något som hotade de ungerska ungdomarnas möjligheter till högre utbildning. Vissa finskhetsivrare såg paralleller till situationen i Finland, där en "främmande" minoritet bredde ut sig på majoritetsbefolkningens bekostnad. När Finland då kritiserade Ungerns diskriminerande lagstiftning, sågs detta som ett utslag av naivitet. "Säkert har judar och svenskar på var sitt håll fått sig ett gott skratt åt detta lysande resultat", anmärkte *SH:s* skribent.⁷⁵

Bland finlandssvenska tidskrifter intog *Garm* en speciell ställning. Skämttidningen fungerade som forum för samhällskritik på alternativa sätt, genom teckningar, vers och kåserier. Många inflytelserika finlandssvenska kulturpersonligheter deltog i *Garms* kår av medarbetare. Det märks inte minst på skämtverserna, som innehåller avancerade litterära och politiskt aktuella referenser. Man drev friskt med både finsksinnade och socialistiska politiker, men också med Politiska polisens "bolsjevijkjakt", och använde sig i likhet med *Kurikka* också av stereotypa bilder av judar.

Garm fungerade alltså inte bara som en motpol till finsknationalistiska media. Ändå blev *Garm* inte en representant för några "mitten"-åsikter – dess ställningstaganden var ofta extrema åt ett tredje håll i stället! I *Garms* sverigebilder kan dess kluvenhet mellan olika

---

⁷³ SK nr 13 1919

⁷⁴ SH nr 12 1924 (180), nr 1 1925 (2)

⁷⁵ SH nr 12 1924 (192)

extremer avläsas tydligt. Frätande kritik av svensk politik levereras varvat med nostalgisk rojalism.

Den svenska utrikespolitiken visar *Garm* föga förståelse för. Visserligen gör man sig lustig över finsk(nationalistisk) paranoia angående eventuella svenska konspirationer mot Finlands självständighet.⁷⁶ Men det finns tendenser i svensk utrikes- och försvarspolitik som *Garm* inte kan finna några försonande drag i. När det står klart att Sveriges riksdag 3.5.1924 erkänner Sovjetunionen de jure, publicerar *Garm* en hätsk dikt med mottot "även du, min Brutus!"⁷⁷ Omslaget pryds av en bild på moder Svea som bugar sig för Trotskij på tsartronen. Enligt dikten har Svea fått "passepartout-biljett" till bror Sovjets tjuvgodsmarknad. Det som står till buds är den ryska örnens lik, luftslott av sovjetiska stockar, tsarrubiner – Svea drömmer om "guld i höga travar / av ryska jordens malm och gröna trän". En sorts revansch för Poltava – i nafta, monopol "på skinn och – mänskoben" –

För djärvt ej flyga dina krämardrömmar,
så länge dina kronors flöde strömmar.
[...]
Väl att du erkänt har Sovjet de jure,
de jure, ja - de' arma, arma 'jure'!⁷⁸

I fokus för den mest hätska satiren står, föga förvånande, Hjalmar Branting. *Garms* redaktionella poet Sepia skaldade 1924:⁷⁹

Väl är vårt Tasavalta⁸⁰ än
mot Sverge blott en kvanting.
väl ha vi ej vid styret män
som frihetskämpen Branting.
[...]
och norrländska ligister,
och röda terrorister,
som utnämnt sig till extra stat
för en för flat ...
minister.
I brandröd blomning dock vi snart
besegra Sverge, det är klart,
trots våra vita brister.

Bland den värsta kritik som Sepia riktar mot Nationernas Förbund i samband med bolsjevikernas ockupation av Georgien⁸¹ samt påföljande utrensningar av georgiska nationalister nämns att det är ett "Branting-sällskap":

Bland alla fredsförbund, som världen sett,

---

⁷⁶ "När Sverge misslyckades" *Garm* nr 6 – 15 mars 1925

⁷⁷ "De Jure" *Garm* nr 7 – 1 april 1924 (1-2)

⁷⁸(lat. *de iure*), rättsenligt, enligt lagen (ofta i motsats till *de facto*, enligt de faktiska omständigheterna). *de jure-erkännande*, folkrättslig term för erkännande som lämnas en ny stat som förete alla tecken på att vara en stat, dvs. omfatta ett territorium, inbegripa ett folk på detta territorium samt besitta en regering som utövar en effektiv administration av territoriet. *NE*

Jag har två tolkningar av slutpoängen; 1) *de arma iure* = med vapnens rätt, med våld; 2) *de' arma 'jure'* = det stackars kreaturet, det eländiga Ryssland (sistnämnda något banala tolkning pga. apostroferna).

⁷⁹ "Förfäras ej, du stora hop!" *Garm* nr 19 – 1 oktober 1924

⁸⁰ fi.: *tasavalta* = republik

⁸¹ Mellan maj 1918 och februari 1921 utgjorde G. en oberoende republik, styrd av mensjevikpartiet. *NE*

är du Kislár-Agássi⁸², storeunucken,
i gäll falsett och bleklagt fett.
När Georgiens folk, en ädel arisk blomma,
torterat av semiten och kalmucken,
bad om din hjälp med sista själasucken,
då teg du still, då satt du flat,
ett Branting-sällskap, ja, en kollektiv kastrat [...]⁸³

"Flat" är ett ord som dyker upp ofta i sammanhanget. Hård kritik riktas också mot Sveriges stora nedrustning av försvaret 1925.⁸⁴ Sepia skräder inte med orden när han (?) beskriver "den röda Juggernauts" framfart över Sveas återigen "flata" hjältar. Dess vapen är nämligen "pacifism och humanism/ och hela fredsmisären". Svenskarna tvingas på knä, inte för att de saknar mod, utan på grund av pengabrist.

I Folkförbundets lösa träck
man Sveas ära trampar.
Man slår ej hydran Pöbelskräck
med några blanka pampar.

Den svenska äran går förlorad och barbarerna, proletärerna njuter av situationen. Och som vanligt är det Finland som förväntas skydda det förvekligade Sverige (ekar inte något av vår samtida försvarsdebatt i Sepias rim?).

Den stolta Svea sitter trygg
i fredens palmlblad skrudad,
hon sitter trygg bak Suomis rygg
förjudad.

Men *Garm* minns gärna fornstora dar och hyllar svenska statsbesök på lämpligt sätt. Sommaren 1924 förärrar den svenska flottan med kung Gustav V i spetsen Helsingfors med ett vänskapligt besök. Georg Procopé, författare och översättare, uppmanade med sin titeldikt Helsingfors att hälsa "dem av svenska vatten".⁸⁵

Det är långt sen sist ändå
glöm då mellanspratten:
politiken är så grå,
ljus är juninatten.

Besöket är inte utan sina skuggsidor; inte ens i hyllningsdikten kan man låta bli att nämna de tvister som präglat relationen till Sverige under de första självständighetsåren, även om det är en uppmaning till glömska och overseende. *Dagens limerickare* nummer tre i samma nummer tar upp besöket i litet annat ljus.

Det artiga moderlandet.

Det är en eskader från Sverge
Så ärorikt gulblå dess färg ä'.
Och Gustav V

---

⁸² Eg. *kizlar-agasi*, osmanskt titel, "flickornas herre", föreståndare för sultanens kvinnor, traditionellt eunuck. (*Meyers Konversationslexikon* 1888, Band 1, s 180) (John Lewis Burckhardt, *Travels in Arabia*, London 1829)

⁸³"Nationernas Förbund" *Garm* nr. 20 - 16 oktober 1924

⁸⁴"Per Albin leker - eller Sverges andra Poltava" *Garm* nr 11 - 1 juni 1925

⁸⁵"Blågult!" *Garm* nr 14 - 12 juli 1924

går främst som bestämt ä'.
Till Muhammed kom sålunda berge'.

Syftar den anonyme författaren på finländsk ovillighet att ta kontakt eller inleda samarbete med Sverige? Eller menar författaren att Sverige länge och förgäves har väntat på Finlands kontaktförsök? Flera tolkningar är möjliga, men *Garms* medarbetares inställning till Sverige är alltså inte helt igenom negativ. Sepia engagerar sig för att försvara svenska officerare mot "svenskhetsens hetsjägare både inom och utom Finlands armé" och återoppar den ärorika historien ända från Ruriks dagar, då "tschuder och slaver" kallade dåtidens "svenskar" till sig för att få starka härskare och beskyddare.⁸⁶ Svenskarnas "våringstrohet" lär vara något som skiljer dem från grannfolken och som gör dem till eftertraktade krigare. Här återspeglar *Garm* den svenskhetsivrande, rasideologiskt influerade föreställningsvärld som vissa av *Finsk Tidskrifts* skribenter också gav uttryck för.

Bland rikssvenska personligheter som hyllades i *Garm* räknades självfallet kungen. Hans besök i augusti 1925 togs dock främst som förevändning för att driva med finsknationalistiska politiker som Santeri Ivalo, Santeri Alkio och professorn i finska N. E. Setälä, som påstås hälsa Gustav V samlade i den nybildade föreningen "Östsvenska Vikingen", medan kungen svarar med sin svenska brytning "Tärve Suomi". Finnarnas plötsliga frivilliga försvenskning kontrasteras mot kungens till synes välvilliga försök att hälsa Finland på dess "rätta" språk. I samma nummer påminner den berömde poeten Bertel Gripenberg i sin hälsningsdikt till kungen: "Den kungakrona som han bär /var även vår i tiden."⁸⁷

Bilden av vanliga, anonyma svenskar i *Garm* är inte särdeles illvillig. Finsk-svenska kulturmöten skildras med fin ironi. En finländsk författare konstaterar till sin vän: "För att bli berömd i Finland skall man först recenseras i Sverige."⁸⁸ Med andra ord, ingen är profet i sitt hemland, en visdom som är giltig i Finland än i dag. Ändå är Sverige inget kulturens paradiset, inte ens på 1920-talet. Den stereotype svensken, "grosshandlar Andersson", är visserligen talför när det gäller den rikssvenska litteraturens dåliga situation, men det visar sig att hans finländska värdfolk är mer bevandrade i den än han:

- Men bästa grosshandlaren, inte står det väl så illa till med litteraturen i Sverige, ni ha ju t. ex. en Lagerkvist?
Grosshandlaren: - Nå Lagerlöf menar min nådiga, men hon skriver ju bara för barn.⁸⁹

Garms skribenter tycks alltså göra en skillnad mellan svenskt och "svenskt". Det finns kanske en svenskhet som är ursprunglig, äkta och gemensam för alla som kallar sig svenskar. De som inte passar in i denna anda är inga äkta svenska män - de är "röda terrorister", "eunucker", "förjудade". Måhända lyser det igenom en gryende föreställning om att finlandssvenskarna är de "ursprungliga" svenskarna, de som ännu förstår att vårda våringstrohet och litteratur, de som hyllar monarkin och inte låter sig fångas av "krämardrömmar" eller demagogiska floskler som "pacifism" eller "humanism" (som i själva verket maskerar Sovjetunionens krigiska planer).

---

⁸⁶ "tschuder, **tjuder**: (R. *tjudi*, beslågadt med *tjuzjoj*, *tjuzjdyi*, "främmande"), är i äldre ryska källor ett gemensamt namn för alla i Ryssland bosatta finska stammar [...] För öfrigt nyttjas "tjuder" i ryskan ofta som smådeord." *Nordisk Familjebok* 1892 (404) "Tjud" användes också i Sverige i pejorativ bemärkelse om finnar, se t.ex. Harald Hjärne, artiklar i *Aftonbladet* 2 och 11 oktober 1880.

⁸⁷ "Hans Majestät anländer"; "Sveakungen" *Garm* nr 16 - 17 augusti 1925 (1-3)

⁸⁸ "Finlands berömmelse" *Garm* nr 19 - 1 oktober 1924

⁸⁹ *Garm* nr 6 - 15 mars 1924 (6)

DISKUSSION.

Förtryck som ledmotiv.

Ett viktigt motiv i flera av de finländska berättelserna är förtryck. Detta fenomen fungerar enligt vissa regler: 1) den kommer utifrån 2) den kommer ovanifrån 3) den är "ofinsk" 4) den skapar martyrskap, som rättfärdigar alla martyrens handlingar. Efter inbördeskriget försökte den splittrade vänstern skapa sina egna berättelser för att skapa mening åt lidandet och förlusten. Det gemensamma lidandets berättelse byttes dock snart ut mot en anti-kommunistisk och en anti-rysk kampanj bland socialdemokraterna, som försökte anpassa sig till etablissemanget. Språkstriden var i det sammanhanget föga intressant och finlandssvenskarna lämnades ifred i mycket högre grad än i borgerlig finskspråkig media. Skämtteckningar och nidverser som föreställde ryssar, tyskar och judar var vanligare i den socialdemokratiska *Kurikka*. Detta antyder om en situation senare i tiden då socialdemokrater och egentligen borgerliga svenska folkpartister kunde närma sig varandra i flera politiska frågor där motståndarna var nationella samlingspartiet och agrarförbundet.

För den borgerliga sidan efter inbördeskriget fanns det främst en förtryckare, som hotade landet utifrån – ryssen. Den unga staten Finland hade förlorat sin oskuld i ett inbördeskrig. Båda sidorna var finska, och man kunde i det långa loppet inte förneka detta eller skuldbelägga halva folket – alltså försköts skulden på ryska agitatorer som den tsarryska förvaltningen mer eller mindre omedvetet släppte in i landet under första världskrigets fortifikationsarbeten, redan det ett våldsdåd på det finska landskapet. Så kunde de röda fångarna ännu "räddas" till den rätta sidan, efter noggrann disciplinering och anpassning till det borgerliga samhället. Idealbilden av folket blev den österbottniske bonden, en fosterlandstrogen frihetskämpe med lagom mått av disciplin och individualitet.⁹⁰

Den borgerliga sidan var dock kluven i sinsemellan fientligt inställda delar på grund av språkstriden. Finskhetsivrarna kunde anklaga de svensktalande för att sakna det rätta nationella sinnelaget och därmed ifrågasätta deras "finskhet". Därmed orsakades hela språkstridsproblematiken av "det främmande elementet" i landet. I kampen för att ena det splittrade folket försökte finskhetsivrarna utpeka de svensktalande och svensksinnade som skurkar som både röda och vita bönder och arbetare borde se som sina naturliga fiender. Hit räknades också de svenskspråkiga officerarna som hade varit inbördeskrigets vita hjältar, men som misstänkliggjordes av finskhetsivrarna på grund av sin bakgrund i den tsarryska armén, sina ofta obefintliga finskkunskaper och sin adliga härkomst. Mannerheims motstånd mot den tyskpåverkade jägarrörelsen motiverade också misstänksamhet på båda sidor.

Det otacksamma Sverige.

Speciellt bland jägar- och aktivistkretsar kunde man i till exempel fallet Ålandsfrågan uppvisa indignation mot Sveriges politik med motiveringen att Finland genom historien alltid hade tjänat Sverige troget, men aldrig fått någon tack för det, utan endast blivit förrådd och övergiven. Det otacksamma Sverige skulle därmed inte bevärdigas Finlands stöd i framtida kriser. Det rör sig om ett tema som också återkommer under hela 1900-talet efter olika kriser. Det går utanför denna texts ramar att uttala sig mer om det, men det är intressant att denna berättelse egentligen uppstår i samband med Sveriges kortvariga

---

⁹⁰ Före inbördeskriget symboliserade den österbottniske bonden paradoxalt nog obändig och nästan anarkistisk manlighet i form av de populära knivjunkarhistorierna. Österbottningen intar en särställning bland nationella stereotyper eftersom han obehindrat kunde hyllas av både finsk- och svenskspråkiga.

landstigning på Åland (efter befolkningens önskan) under inbördeskriget och den därefter följande Ålandskrisen, även den på initiativ från öbefolkningens representanter. Man kan spekulera i hur detta sporadiska ifrågasättande från väst av det självständiga Finlands gränser har påverkat det moderna Finlands populära föreställning om Sverige som "evigt" fientligt inställd till Finland.

Sverige som höger- och vänsterspöke.

Sverige med sin monarki och associationerna till gamla traditioner fick ofta symbolisera Finlands förflutna på gott och ont. "Det gamla moderlandet" var en värld som Finland hade lämnat bakom sig. Finlandssvenskarna fick sin beskärda del av den här tankefiguren. Den finsknationalistiska berättelsen om nationen kanoniserade finskhetsrörelsens förgrundsgestalter, som trots sitt svenska ursprung hade bytt namn och modersmål, till exempel Johan Vilhelm Snellman, som förkunnade finskhetstanken på svenska språket, eller Georg Forsman, som döpte om sig till Yrjö Koskinen och skrev om Finlands nationella historia. Däremot misstänkliggjorde man de finländare som hade förblivit svenska till språk och därmed även "till sinne". De svenskspråkigas försvar av det svenska språkets ställning uppfattades som en del av svenskhetens reaktionära karaktär. Samtidigt försökte finlandssvenskarna att skapa en egen positiv bild av svenskhet som nationalkaraktär och byggde därvid upp en bild av "svenskhet" på typiskt finländska grunder – till exempel genom att fokusera på rollen som "kulturbringare" eller "väringstrohet" i österled.

Bilden av "svenskhet" som något konservativt och kvävande och Sverige som de gamla idealens hemvist rubbades under 1900-talets första decennier. Sverige med Hjalmar Branting och socialdemokraterna vid styret kontrasterade mot de invanda föreställningarna om moder Svea som en värdig gammal dam. En parallell bild av Sverige som besatt av socialistiska element började tona fram, speciellt i *Garms* dagsaktuella kommentarer. Visserligen kunde *Kurikka* döma ut Branting som noskeit och drabbad av Kerenskij-feber och därmed ingen genuin arbetarpolitiker, men i *Garms* skämtteckningar spelade Branting världsrevolutionen rakt i händerna genom nedskärningarna i försvaret.

Svensken som "juden"?

Suomen Heimios artikel om procentsatsen för minoriteter vid de ungerska universiteten innehåller en tolkning av frågan som jämför finlandssvenskarnas situation med judarnas i Ungern – till bådas nackdel. Majoritetsbefolkningen bör ha rätt att värja sig mot minoritetens övertag, anser *SH*. När Finland inte inser detta utan tillrättavisar Ungern, ler båda minoriteterna i mjugg. Det rör sig alltså om *guilt by association*. Finnarnas situation som utsatt minoritet i Sverige jämförs inte med judarnas i Ungern. *SH:s* skribenter skulle säkerligen ha resonerat att det rör sig om två icke kompatibla företeelser.

Om det var något som sammanfattade allt ont i 1920-talets samtid, så var det "juden". Föreställningen om den kosmopolitiska juden kunde lätt föras över till världskapitalismen eller -kommunismen. "Juden" symboliserade civilisationens överdrift och förfall i form av modernismen. Antingen som "blandras" eller som "främmande element" tillskrevs "juden" rent biologiskt skadliga effekter. Till och med nationalistiska excesser kopplades till judiskättade personer, exempelvis Sven Hedin i Sverige, som påstods utnyttja idealismen för egen personlig vinnings skull. Inget under alltså att vissa degenererade adelsmän eller feta spritsmugglare i finska skämtteckningar om svenskar liknar den judiska stereotypen. Steget från olika illvilliga eller inkompetenta karaktärer till stereotypen av "juden" var väldigt litet för en satiriker på 1920-talet. Ett tydligt exempel finns i *Garm*-tidningarna, där skribenten

Sepia tar detta steg fullt ut och kallar Sverige för "förjudat". Subtilare antydningar finns i *Kurikkas* skämtteckningar, där svenskbrigadister talar om "geschäft" och svenska spritsmugglare slösar lika vräkigt med pengar som nyrika judar i svenska skämtteckningar. Till sist förekommer det "harmlösa" associationer som kanske inte bör övertolkas, till exempel *Kurikkas* historia om prins Carl som tänker sälja sin hatt på Helsingfors judiska lumpmarknad. Att skadedjur som schakaler och gamar i likhet med råttor ofta associerats med judar i antisemitisk propaganda behöver heller inte betyda att associationen var självklar för *Suomen Kuvalehti* som publicerade dikten om Sverige som schakal. Men de tydligare exemplen är dock tillräckligt många för att man skall kunna tala om ett mönster.

Att jämföra svenskar med judar eller på andra sätt insinuera en koppling behövde förstås inte betyda att man tillmätte svenskar och judar samma (låga) värde. Tvärtom kan det ha varit ett sätt att platta till storsvenska hyperboler i svenskspråkiga media som ofta tog sig rasistiska uttryck. Språkstriden kunde stundom urarta till ren pajkastning och finskhetsivrandet fick utlopp i pojkstreck som tjärandet av kejserliga minnesmärken eller Ryska Kyrkan i Helsingfors. På samma sätt tog skämttidningarna och de propagandistiska publikationerna ut svängarna rejält för att locka till sig läsare och provocera meningsmotståndarna. Med detta syfte drog *Suomen Heimos* skribenter också till med jämförelserna med Ryssland och Tyskland när de ville visa hur förtryckande och orimlig den svenska minoritetspolitiken i Västerbotten var.

Framtida planer och riktlinjer.

Förmodligen delar jag med många andra forskare en arbetsmetod som påminner mer om att lägga pussel än att stapla färdiga kapitel på varandra i en prydlig ordning. Därför är det svårt att säga i vilken del av avhandlingen som denna text kommer att passa in. Den pekar snarare på olika intressanta ämnen för analys, och kanske också på några återvändsgränder. Medan processen fortsätter och materialsamlingen fortskrider, kommer jag att kunna avgöra huruvida det privata materialet kan komma att spela större roll eller ej, och jag kommer att också kunna dra mer djupgående slutsatser om sverigebildernas roll i vänsterpressen. Förändringar i tid kommer också att bli lättare att påvisa. I huvudsak kommer dock avhandlingen att följa denna seminarietexts form. Vad gäller indelningen av frågorna, kommer jag att utöka antalet ämnen och omfördela intresseområdena. Redan nu har det nämligen visat sig att genusfrågan tillhör en av de mest intressanta ämnena som materialet har att bjuda på, fast jag har varit tvungen att lägga den åt sidan – till nästa gång.

KÄLLOR.

Tidskrifter.

Finsk Tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik. Utgivare och redaktör R. F. von Willebrand, Helsingfors (Angivna sidonummer refererar till årgångsvolymen.)

Garm. Utgivare och redaktör Henry Rein, Helsingfors

Hakkapeliitta. Utgivare: Suomen suojeluskuntajärjestö [Finlands skyddskårsorganisation], Helsingfors

Kurikka – työväen pilalehti. Utgivare: Kansanvalta, Helsingfors

Suomen Heimo. Utgivare: Akateeminen Karjala-Seura [Akademiska Karelen-Sällskapet], Helsingfors

Suomen Kuvalehti. Utgivare: Otava, Helsingfors. (Angivna sidonummer refererar till årgångsvolymen.)

Valvoja (1918-1923), Valvoja-Aika (1923-). Utgivare: Suomen Kirjallisuuden Seura – Finlands Litteratursällskap, Helsingfors (Angivna sidonummer refererar till årgångsvolymen.)

Ylioppilaslehti. Utgivare: Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta [Helsingfors Universitets Studentkår], Helsingfors

Brev & handskrifter. Urho Kekkonen arkisto [Urho Kekkonens arkiv]

Litteratur.

Andersson, Lars M.: *En jude är en jude är en jude... Representationer av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900-1930.* Lund 2000

Eskelinen, Heikki: *Me tahdoimme suureksi Suomenmaan. Akateemisen Karjala-Seuran historia I.* [Vi ville att Finland skulle bli stort. Akademiska Karelen-Sällskapets historia I.] WSOY, Helsingfors 2004

Herää Suomi – suomalaisuusliikkeen historia. [Vakna Finland – finskhetsrörelsens historia.] Red. Päiviö Tommila, Kustannuskiila, Kuopio 1989

Högnäs, Sten: *Kustens och skogarnas folk - om synen på svenskt och finskt lynne.* Atlantis, Stockholm 1994

Karemaa, Outi: *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917-1923.* [Fiender, förföljare, ohyra. Rysshat i Finland 1917-1923.] *Bibliotheca Historica* 30. Suomen Historiallinen Seura, Helsingfors 1998.

Lähteenkorva, Pekka & Pekkarinen, Jussi: *Ikuisen poudan maa. Virallinen Suomi-kuva 1918-1945.* [Det eviga solskenet land. Den officiella Finlandsbilden 1918-1945.] WSOY, Helsingfors 2004

O. W. Kuusinen ja taistelu Stalinin perinnöstä. [O. W. Kuusinen och kampen om Stalins arv.] Red. Timo Vihavainen. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsingfors 2003

Peltonen, Ulla-Maija: *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta.* [Minnets platser. Om minnet och glömskan av 1918 års inbördeskrig.] Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsingfors 2003

Ruin, Olof: "Finlandsbilden i Sverige". *Det hotade landet och det skyddade. Sverige och Finland från 1500-talet fram till våra dagar. Historiska och säkerhetspolitiska betraktelser.* Red. Tapani Suominen & Anders Björnsson. Atlantis, Stockholm 2002

Talvio, Tuukka: *Suomen leijona.* [Finlands lejon.] Museovirasto - Museiverket, Suomen Kansallismuseo - Finlands nationalmuseum, Vammalan Kirjapaino Oy, Helsingfors 1997

Tikka, Marko: *Kenttäoikeudet - Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918.* [Fälträttegångarna - Omedelbara straffåtgärder i Finlands inbördeskrig 1918.] Bibliotheca Historica 90. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsingfors 2004

Vares, Vesa: *Kuninkaan tekijät. Suomalainen monarkia 1917-1919 - Myytti ja todellisuus.* [Kungamakarna. Den finländska monarkin 1917-1919 - Myt och verklighet.] WSOY, Helsingfors 1998

Artiklar.

Mannerheim, C. G. E.: "Marsalkan muistelmat - Mannerheim puhuu totuuksia vuodelta 1918" [Marsalkens memoarer - Mannerheim berättar sanningar om året 1918] Faksimil i *Suomen Kuvalehti*: Mannerheim 5. Yhtyneet kuvalehdet OY, Helsingfors 2002

Pohjonen, Juha: "80 vuotta rajamme puolesta" [80 år i vår gräns försvar] *Rajamme vartijat* [Våra gränsers vakter] 1/1999, red. överstelöjtnant Pekka Korhola, Rajavartiolaitos, Kainuu

Tuusvuori, Jarkko S.: *Kulttuurilehtien kronikka. VIII 20-luku: Ilmaa ja tunkkaa.* (Kulturtidskrifternas krönika. VIII 20-talet: Luft och unkenhet.)
<http://www.kultti.net/tutkimukset/kronikka/kronikka.html>

"Valtiolle vaaralliset - Poliittiset naisvangit Suomessa 1919-1944". [En fara för staten - Politiska kvinnofångar i Finland 1919-1944] Utställning, Kansan arkisto (Folkets arkiv) 2002-2003 <http://www.kansanarkisto.fi/polna.htm>

Wunsch, Sinikka: "Lupa vihata - propaganda ja viholliskuvat mielipiteen muokkaajina konfliktitilanteissa" [Tillåtelse att hata - propaganda och fiendebilder som opinionsbildare i konfliktsituationer] *Historiallinen Aikakauskirja*, 2/2003

Ylönen, Marja: "Suomalainen haarukassa - Mitä pilapiirros kertoo Suomen historiasta?" [En finne i gaffeln - Vad berättar skämtteckningen om Finlands historia?] *Tieteessä tapahtuu*, 2001/8